

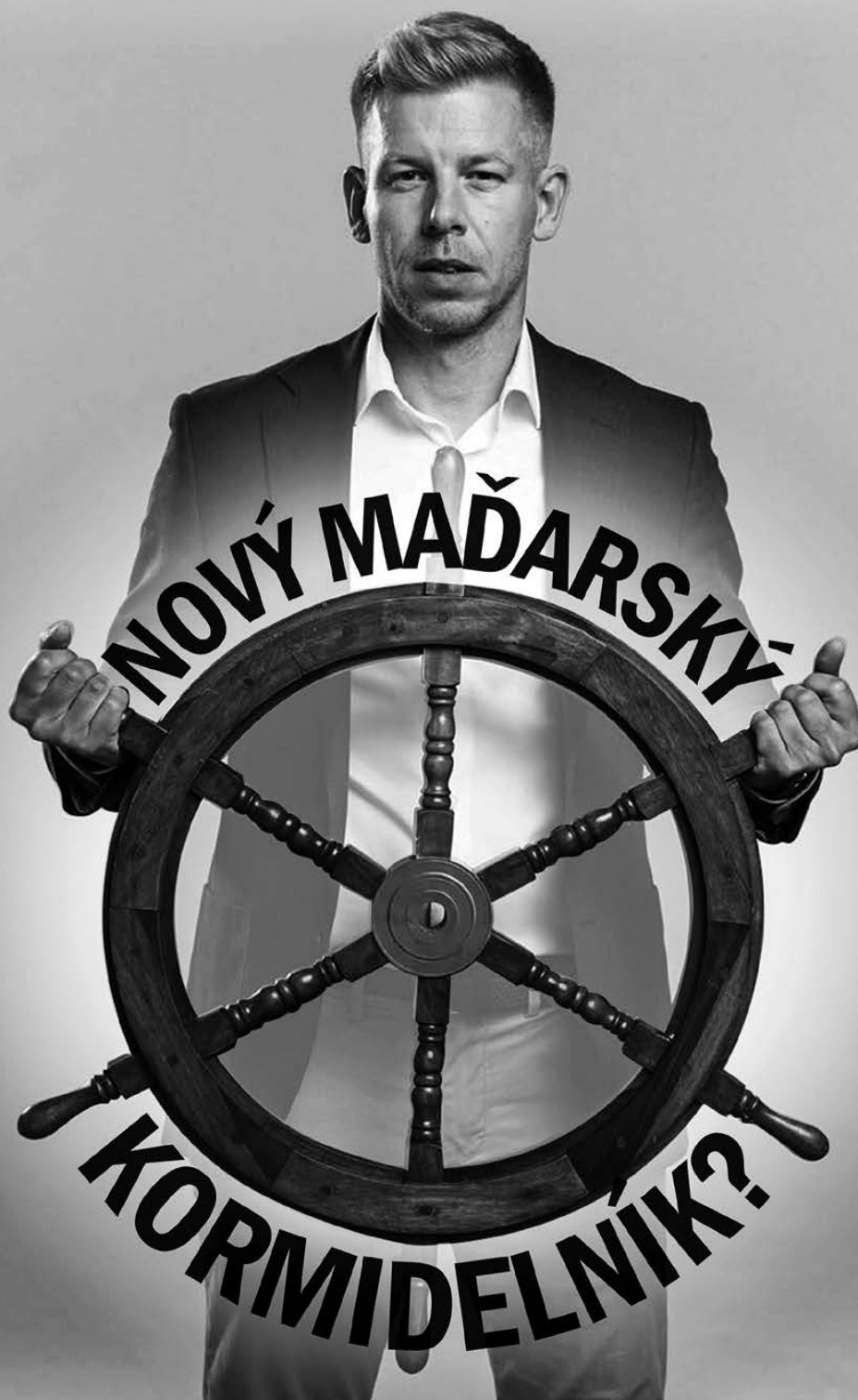

Demokratický střed

Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

3. číslo / ročník XIV. / září 2025 / cena 40 Kč

PÉTER MAGYAR

Obsah

■ Úvodník

Nejistá sezóna (<i>Tomáš Fošum</i>)	3
---------------------------------------	---

■ Střední Evropa

Úskalí na cestě k úspěchu Pétera Magyara (<i>Jan Blažek</i>)	4
Orbán nadbíhá Putinovi a bojuje s EU. Odnáší to maďarská ekonomika (<i>Júlia Lilian Szabó, Péter Bori</i>)	6
Nejemotivnější spojenec (<i>Olena Babakova</i>)	8
Rakouská vláda hledá recept proti inflaci (<i>Miroslav Šepták</i>)	10
Slovensko: z tygra chromou kočkou střední Evropy (<i>Dávid Bořuta</i>)	12
Válka na Ukrajině postavila Slovensko před historickou zkoušku (<i>Dávid Bořuta</i>)	14
Trump připravil Evropu o prázdniny, a nejen to (<i>Karel Barták</i>)	16
Mladí Ukrajinci dál nesou étos Majdanu (<i>Michal Ledbuška</i>)	19
Kdo s koho? Třenice v nejvyšším patře polského státu (<i>Wojciech Hofmański</i>)	21
Postoje k Ukrajině jako polarizační faktor na Slovensku (<i>Michal Vašečka</i>)	23
Nespoutaný Kaliňák kráčí karpatskou cestou (<i>Marián Balázs</i>)	25

■ Česko

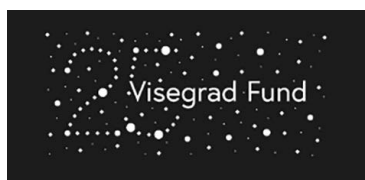
Fialova vláda nesehlala, rozhoduje ale výsledný dojem (<i>Antonín Berdych</i>)	28
--	----

■ Kultura

Tvořily půlku disentu. Kam zmizely? (<i>Lucie Zakopalová</i>)	30
Vlasteneckému výletu schází překvapivý úhel pohledu (<i>Jan Gregor</i>)	32
Vlastní skutečnost slovenského Winstona Smitha (<i>Matúš Guziar</i>)	34

■ Zraněná města

Prerov: středomoravské Sudety (<i>Martin Veselka</i>)	36
---	----

Čtyři články z tohoto čísla vznikly v rámci projektu *Reflections of the War in Ukraine in Visegrad Countries*. Projekt je spolufinancován vládami České republiky, Maďarska, Polska a Slovenska prostřednictvím visegrádských grantů z Mezinárodního visegrádského fondu. Posláním fondu je podporovat myšlenky udržitelné regionální spolupráce ve střední Evropě.

Demokratický střed

3/2025, vydáno v září 2025, ročník XIV.

adresa: Demokratický střed, Jirečkova 1012/9, 170 00 Praha 7

e-mail: redakce@demokratickystred.cz, web: www.demokratickystred.cz

šéfredaktor: Tomáš Fošum

zástupce šéfredaktora: Petr Zenkner

redakční rada: Tomáš Chlum, Jan Blažek, Marie Jüptner Medková, Jan Jüptner, Pavel Cechl,

Tomáš Orlík, Jan Holovský, Anna Plasová

grafická úprava: Jiří Kaufner, fotomontáž na úvodní straně: Demokratický střed, logo: LUSEL

vydavatel: Demokratický střed, z. s.

č. účtu: 2400332468/2010

registrační číslo MK ČR E 20906, ISSN 1805-6202, vychází 4 x ročně

V nastávajících volbách do české Poslanecké sněmovny samozřejmě nejde „o všechno“, jak na startu své kampaně tvrdila koalice Spolu. Jistý osudový nádech ale toto hlasování má. Žádné sněmovní volby za posledních pětatřicet let se neodehrávaly v tak geopoliticky složité situaci. Po listopadu 1989 se většina české společnosti rozhodla žít v demokracii a stát se součástí politického Západu, a to i s ohledem na zajištění bezpečnosti před bývalým ruským kolonizátorem. Tehdejší sny se jí víceméně splnily, teď se ale nad nabytými „jistotami“ stahují mračna. Zapršet z nich nemusí, ale může.

Začneme od demokracie. Na základě předvolebních preferencí se nám rýsuje před očima Poslanecká sněmovna, v níž by mohly mít většinu subjekty, které nejde s ohledem na jejich strukturu, názorové nastavení a vyznávaný vůdcovský princip označit s klidným svědomím za demokratické. Jedná se o hnutí ANO expremiéra Andreje Babiše, SPD vedenou Tomiem Okamurou a hnutí Stačilo!, na jehož kandidátkách převažují komunisté. Lze sem započítat i Motoristy sobě, jejichž hlavním cílem je vládnout s Babišem.

Optimista namítne, že v letech 2017 až 2021 ANO, SPD a komunisté většinu v dolní komoře parlamentu už měli a žádná tragédie se nestala. A to navíc nad touto sněmovnou většinou bděl s ní politicky spřízněný prezident Miloš Zeman. Dnes sídlí na Hradě Petr Pavel, Zemanův protipól. A nesmíme také zapomínat na náš osvědčený ústavní systém. Ke změně ústavy je přitom třeba mít dvoutřetinovou většinu nejen ve sněmovně, ale i v Senátu. A tam ji výše uvedené strany jen tak nezískají.

Můžeme v optimistickém duchu ještě chvíli pokračovat. Andrej Babiš již přece vládl, nejprve jako ministr financí a později jako premiér. Pravda, mluvil o parlamentu jako o žvanírně, nakoupil si média, „zaklekal“ na firmy a coby majitel holdingu Agrofert byl ve střetu zájmů. Na nezávislost justice ale nezaútočil a z Evropské unie a NATO nás vyvést nechtěl. A po odhalení pachatelů výbuchů ve Vrbečicích vyčistil navzdory prokremelskému Miloši Zemanovi ruskou ambasádu. Celkově tak držel prodemokratický a prozápadní kurs.

Jenže poslední větu bychom klidně mohli kdysi říct třeba o současných premiérech Maďarska a Slovenska Viktoru Orbánovi a Robertu Ficovi, tedy spojencích Andreje Babiše. Ten se hlásil rovněž k americkému prezidentovi Donaldu Trumpovi. Všichni tito autoritářští politici se dokázali po volební porážce k moci zase vrátit. Po návratu ke kormidlu se

však začali chovat podstatně hůře než dříve. Orbán postupně vypnul řadu demokratických pojistek a vládne zemi téměř šestnáct let v kuse. Údajný sociální demokrat Fico hledá podporu u radikální pravice a otáčí slovenskou zahraniční politiku východním směrem, což Orbán udělal už dávno. Trump pravidelně překračuje své pravomoci. Babiš se mu svým naturelem hodně podobá. Proč by se tudíž nechoval podobně, pokud by k tomu dostal příležitost?

Navíc Česko nevisí ve vzduchoprázdnu. Tím se dostáváme ke druhé polistopadové „jistotě“, a sice k našemu ukotvení na Západě, které nám i díky členství v EU a NATO poskytuje pocit bezpečí. Ne že by to přestalo zcela platit. NATO však stojí a padá se Spojenými státy coby „vůdcem svobodného světa“. S autoritářem Trumpem v čele však USA nepůsobí v této roli důvěryhodně. Obzvláště s vědomím Trumpovy dlouholeté neskrývané slabosti pro ruského vůdce Vladimira Putina, který už několik let vede ničivou válku proti Ukrajině, protože mu vadí její prozápadní směřování. Putinův režim přitom otevřeně říká, že na ukrajinské frontě válčí s celým Západem.

Že to nejsou plané hrozby, dokazují ruské drony, jež začaly narušovat polský vzdušný prostor. Zatím to ještě není otevřený vojenský konflikt se státem NATO, ale v posledních dvaceti letech Putin překračuje další a další hranice, které jsme považovali za nepřekročitelné. Zároveň se ovšem nemýlí v tom, že válka na Ukrajině je i naší válkou. Jde o obranu demokratické země před autoritářskou velmocí. Ukrajina usiluje o podobné cíle jako my po roce 1989, a platí za to ohromnou cenu. Západ – ať už s Trumpovou Amerikou, nebo bez ní – ji v tom nemůže nechat samotnou. A součástí Západu jsme i my. V rámci Evropské unie představuje Česko devátou nejlidnatější zemi. Na našich volbách záleží.

Pokud vznikne ve sněmovně většina tvořená ANO, SPD a Stačilo!, nebude to pro Ukrajinu dobrá zpráva. Okamurovci a komunisté jsou proruští, Andrej Babiš lavíruje. Rusko sice označuje za agresora, na druhou stranu šťve proti ukrajinským uprchlíkům a odmítá posílat napadené zemi zbraně. V říjnových volbách se tak zdaleka nehraje jen o to, zda budeme opět čtyři roky testovat náš ústavní systém. Svět má samozřejmě spousta dalších vážných problémů a existují i jiné krvavé konflikty a nebezpečné velmoci. Ale výsledek války na Ukrajině je pro budoucnost našeho regionu klíčový.

Tomáš Fošum

Nejistá sezóna

Demokratický střed
Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

**Předplatte si Demokratický střed. Roční předplatné (4 čísla) činí i s poštovným 300 Kč.
Objednávejte na e-mailu: redakce@demokratickystred.cz.**

Úskalí na cestě k úspěchu Pétera Magyara

Je mladý a svět jako by mu ležel u nohou. Jeho politická hvězda vystoupala do nečekaných výšin. Velká část Maďarů si s jeho osobou spojuje naděje na kýženou změnu politických a společenských poměrů v zemi, návrat demokracie a právního státu. Péter Magyar dnes opanoval maďarskou opozici, a přestože raketový růst podpory jeho strany TISZA se dle průzkumů zastavil, stále má šanci oslovit ve volbách více voličů než vládnoucí Fidesz premiéra Viktora Orbána. Co všechno se mu může ještě postavit do cesty?

Ruská rozvědka v srpnu vydala oznámení, že se Evropská komise chystá v Maďarsku zosnovat změnu režimu a do čela vlády dosadit opozičního předáka Pétera Magyara. Text ruských agentů okamžitě a bez jakýchkoli komentářů přetiskla maďarská tisková agentura a po ní i státní média. Magyar kontroval, že naopak tato zpráva je vměšováním cizí moci do domácího politického vývoje a že jestli někdo něco v Maďarsku osnuje, jsou to právě Rusové. Něco na tom bude. Především je ale akce kremelských zpravodajců důkazem, že jméno Pétera Magyara už vzbuzuje obavy nejen v Budapešti, ale i v Moskvě.

Jsou ovšem slova o změně režimu na místě? Sám Péter Magyar se jim rozhodně nevyhýbá. Zařadil je do své předvolební rétoriky a nabídky voličům, hned vedle stíhání korupce, zdanění luxusního majetku oligarchů, návratu právního státu či oživení chřadnoucí ekonomiky. Jeho image stojí především na slibu, že přinese *rendszerváltás*, což je termín doposud spojovaný pouze s událostmi roku 1989. *Váltás* znamená změna, slovo *rendszer* je ekvivalent jak našeho pojmu režim, tak pojmu systém. Nemá proto stejnou váhu jako jeho překlad do češtiny či dalších evropských jazyků.

Přesto už samo označení režim ve spojení s vládou Viktora Orbána dává tušit, že to Magyar s plněním svých slibů nebude mít jednoduché, protože dnešní premiér drží vládu pevně v otěžích. Maďarsku vládne posledních bezmála šestnáct let, přičemž po drtivou většinu této doby se mohl opírat o podporu dvoutřetinové, tedy ústavní většiny poslanců.

Jeho strana tak po roce 2010 schválila nový základní zákon, čímž zcela přepsala poměry v zemi. Aby z něj učinila skutečný nástroj konzervace současných poměrů, navázala na něj podrobné prováděcí zákony, zvané kardinální. Ústava tak není jen nějaké hodnotové východisko o pár odstavcích či stranách, o jejichž interpretaci se můžou přit právníci. Je to v zásadě celý základ maďarského práva, na jehož případné změně se musejí shodnout dvě třetiny zákonodárců.

Fidesz kromě toho obsadil všechny klíčové posty v zemi a zřídil řadu nových. U některých přitom opět ústavně ukotvil trvání mandátu na delší dobu než jedno volební období. Například vrchní státní zástupce je volen na devět let. Jen pro dokreslení celé situace – tomu minulému měl vypršet mandát v roce 2028. Letos ovšem v předvečer blížících se voleb dobrovolně odstoupil, za což byl odměněn postem předsedy ústavního soudu.

Nový nejvyšší prokurátor, opět samozřejmě člověk z lůžky Orbánových věrných, bude proto svůj post zastávat až do roku 2034. Jen těžko si lze představit, že bude asistovat budoucímu premiérovi v jeho případné snaze odhalovat a stíhat korupční chování politiků za Orbánovy éry. A to jsme ještě nezmínili předsedu mocné mediální rady, která má v patronaci dohled nad obsahem médií a u těch státních i pravomoc jmenovat a odvolávat jejich šéfy. Nebo ředitele nedávno zřízeného úřadu pro dohled nad národní suverenitou, jenž může Pétera Magyara třeba po volbách označit za zahraničního agenta – jestli to náhodou neudělá už před nimi.

Souboj s obrem

Chce-li tedy Péter Magyar opravdu dosáhnout přelomových politických změn, na něž své voliče láká, nestačí mu příští rok na jaře pouze vyhrát. On musí vyhrát více než hodně a získat tutéž ústavní většinu, kterou dnes drží vláda. S pouhou nadpoloviční přesilou poslanců nejenže nepůjde nic zásadního změnit, kvůli očekávatelným obstrukcím Orbánových věrných v čele institucí nepůjde ani efektivně vládnout. Podle takového scénáře by sice Orbán respektoval vůli voličů a Magyarovi předal klíčky od premiérské kanceláře, všechny úřady by ale novému předsedovi vlády házely klacky pod nohy. A on by se pak ukázal jako neschopný vlády. Dříve či později by to způsobilo krizi a vyvolalo předčasné volby, po nichž by se Orbán opět ujal moci. Nastal by tedy podobný vývoj jako v dnešním Polsku, i když v daleko hrubší verzi.

Při současném rozložení sil na maďarské politické scéně je také zcela legitimní se ptát, zda volby vůbec proběhnou v souladu s vůlí voličů, zda budou demokratické. Maďarský premiér totiž demokratem není. Svůj způsob vlády dříve označoval jako iliberální demokracii, dnes už se s tím slůvkem na D neobtěžuje a mluví přímo o iliberálním režimu. Vzorem mu není Evropa, ale Čína.

Poslední troje maďarské volby připomínaly spíše rituální potvrzení loajality občanů vůči vládě než skutečný výběr mezi alternativami. Podle pozorovatelů OBSE nebyvaly spravedlivé, ale svobodné ano. Souboj vlády s opozicí se co do finančních a mediálních možností jevil jako bitka obra s liliputem a existovaly zprávy o kupování hlasů či nemístném tlaku na voliče ze strany zaměstnavatelů. Ale volební výsledky dosud nikdo nefalšoval. Ted' je ovšem Orbán v defenzivě jako nikdy předtím, navíc nad ním visí

Péter Magyar při zasedání jednoho z výborů Evropského parlamentu.
Foto: Wikimedia Commons/ Jan Van de Vel

hrozba vyšetřování. Zatáhne za záchranou brzdu? Budou maďarské volby poprvé zmanipulované?

Že si s nějakými evropskými standardy nehodlá lámat hlavu, prokázal již loni na podzim, kdy coby představitel předsednické země EU odcestoval do čerstvě povolebního Tbilisi. Nadšeně gratuloval straně svého přítele a miliardáře Bidziny Iваниšviliho k již čtvrtému vítězství v řadě. Ignoroval přitom fakt, že se nad volbami vznášela velká řada otazníků, kvůli kterým je nakonec odmítla uzнат nejen gruzínská opozice, ale i Evropský parlament. Gruzie se po volbách ponořila do chaosu. Opozice v zásadě od té chvíle protestuje a vláda demonstranty nechává bít a opozičníky zavírá do vězení. Orbán ovšem žádný problém nevidí.

Strach z konkurence?

Problematický je také fakt, že celou maďarskou opozici dnes představuje jen jeden člověk. Pétera Magyara lze do nekonečna mediálně očerňovat, případně zcela znemožnit, a to i s pomocí orgánů činných v trestním řízení. Zárodek možného procesu už se dost možná rodí. Po loňských volbách do Evropského parlamentu totiž Magyar dost bujaře oslavoval na jednom z budapeštských zábavních parníků. Když ho při tom nenechavě fotografoval jeden provládní novinář, Magyar mu v afektu vytrhl mobil a hodil ho do Dunaje. Vzápětí se omluvil a způsobenou škodu se pokusil uhradit, přestupek už ale byl na světě. Policie případ stále vyšetřuje a je otázkou, zda nejde o předvolební časovanou bombu.

Předpokládejme ale raději, že se opoziční předák a jeho strana voleb nerušeně zúčastní a že proběhnou v souladu s mezinárodními standardy. Potom má Magyar podle průzkumů slušnou šanci vyhrát, i proto, že některé opoziční strany již v jeho prospěch odstoupily. Maďarský volební systém je sice smíšený, ale převážně většinový a jednokolový. Podobně jako u našich senátních voleb se utkávají jednotliví kandidáti v daném okrsku, ovšem druhé kolo se nekoná a vítěz toho prvního bere vše. Na obsazení dvou třetin poslaneckých křesel tak teoreticky stačí i méně než padesát procent odevzdaných hlasů. Proto opravdu nelze vyloučit, že v případě řádného průběhu voleb bude mít

Péter Magyar dvoutřetinovou většinu poslanců v zádech.

Odkud se ale tito poslanci vezmou? Novopečené volební hnutí TISZA není stranou v pravém slova smyslu. Nemá zažitou strukturu a postupy, ani delší dobu fungující regionální buňky, které by mohly mluvit do skladby kandidátek. Magyar již ohlásil, že chce výběr kandidátů zorganizovat obdobně jako sjednocená opozice před čtyřmi lety. Tehdy se různorodá směsice stran dohodla na systému primárek, v nichž registrovaní opoziční příznivci kandidáty vybírali v tajné volbě. Šlo o kompromis a v zásadě z nouze ctnost, ale ukázalo se to jako překvapivě účinný PR nástroj. Mediálně znevýhodněná opozice získala neobvyklou porci pozornosti a své kandidáty tak dokázala značně zviditelnit.

Tento postup bude nyní opakovat strana TISZA. K účasti na primárkách stačí být jejím registrovaným příznivcem, ovšem Péter Magyar dal jasně najevo, že v nich nejsou vítáni politici z řad tradičních stran. Je to součást jeho dlouhodobé rétoriky, kdy se snaží distancovat jak od stávající vlády, tak dlouhodobé opozice, protože řadě voličů už leze krkem celá politická scéna. Současně s tím ale Magyar vzbuzuje obavy, jestli se jen nesnaží posílit svoji osobní pozici a nemá strach z případné politické konkurence. Zkrátka jestli překážkou budoucí demokratizace Maďarska není nakonec i on sám.

Magyarovo hnutí totiž není a ani nebude platformou sjednocené opozice. V případě volebního vítězství zaplní jeho parlamentní lavice politici bezvýhradně věrní předsedovi, což by znamenalo obrovskou koncentraci moci v jeho rukou. Využil by ji skutečně k demokratickým změnám? Možná ano, ale těžko říct. Šlo by o velké pokušení, kterému již jednou jeden maďarský politik neodolal. Tehdy se psal rok 2010 a ten politik se jmenoval Viktor Orbán.

Jan Blažek

Orbán nadbíhá Putinovi a bojuje s EU. Odnáší to maďarská ekonomika

Maďarský premiér Viktor Orbán od začátku využívá válku v sousední zemi k politickým účelům. Strategicky se postavil mezi rozdělené názory Západu na Ukrajinu a Rusko a prosazuje narativ „hlavně mír“, jímž se snaží zalíbit jak Donaldu Trumpovi, tak Vladimíru Putinovi. Tím se však dostává do zásadního rozporu s úsilím ukrajinského prezidenta Volodymyra Zelenského a Evropské unie. Maďaři sice přijali ukrajinské uprchlíky, avšak podle průzkumů nemají v oblíbě ani Rusko, ani Ukrajinu. Válka přitom neovlivňuje jen maďarskou politiku a společenské nálady, ale má i rozsáhlé ekonomické dopady.

Nejbezprostřednějším ekonomickým důsledkem plnoformátové invaze Ruska na Ukrajinu bylo rozkolísání evropských energetických trhů. Vzhledem k ohrožení dodávek plynu a ruskému rozhodnutí jeho export do několika zemí Evropské unie omezit ceny energií prudce vzrostly, což zvýšilo náklady na výrobu, dopravu a vytápění. Maďarsko, které patří mezi země EU nejvíce závislé na ruské energii (včetně dodávek plynu, ropy a jaderného paliva), se ocitlo v choulostivé situaci. Tu ještě zkomplikovaly potenciální politické náklady spojené se zvýšením cen energií pro Viktora Orbána, jenž svůj režim částečně vybudoval na mantře jejich snižování pro domácnosti.

Od začátku války EU zintenzivnila své úsilí o diverzifikaci zdrojů a postupné snižování závislosti na ruských palivech. Ta se v souladu s plánem REPowerEU skutečně výrazně snížila. Maďarsko však není ochotné zavést smysluplná opatření, která by zredukovala jeho odkázanost na ruské uhlovodíky. Blokovalo unijní balíčky opatření omezující dovoz paliv z Ruska s tím, že energetická infrastruktura země vyžaduje zachování importu tamní ropy a plynu.

Maďarsko jakožto vnitrozemská země dostalo nakonec výjimku z téměř úplného unijního zákazu a přes svou státní energetickou skupinu MVM začalo dovážet výrazně více plynu z Ruska, než kolik bylo zajištěno předchozí dlouhodobou smlouvou s Gazpromem, tedy 4,5 miliardy m³ ročně.

Podle dostupných informací se jedná o 2,1 miliardy m³ ročně navíc, což je mnohem více, než by bylo zapotřebí k udržení zásob v dostatečně vysokém objemu. Vše nasvědčuje tomu, že plyn dovážený z Ruska nad rámec množství stanoveného v dlouhodobé smlouvě z roku 2021 je levnější a pravděpodobně sloužil ke komerčním účelům, což umožnilo společnosti MVM a dalším firmám v plynárenském odvětví dosáhnout vysokých zisků. Za to si od kritiků vysloužili označení „váleční šmelináři“.

Aby ospravedlnil další nákupy, citoval maďarský ministr zahraničí Péter Szijjártó „tvrdá fyzikální fakta“ (tj. tam, kde je potrubí, mohou proudit plyn a ropa, tam, kde není, nemohou). Jakékoliv výzvy EU ke snížení energetické závislosti na Rusku jsou vpleteny do vládní protiunijní rétoriky, podle níž má Brusel v úmyslu zničit maďarský program snižování cen energií pro domácnosti. Jak však analytici poukazují, tento program je politický produkt. I kdyby po-

stupné zmenšování závislosti na Rusku vedlo ke zvýšení nákladů, tento nárůst by zdaleka nebyl tak dramatický, jak vláda naznačuje. Pokud Orbánův kabinet nedokáže najít prostředky na jeho financování, je namísto klást si otázky ohledně stavu maďarské ekonomiky, které by byly pro premiéra jistě nepříjemné.

Rekordní zdražování

Válka rovněž vyvolala v Maďarsku jedno z nejhorších inflačních období. Inlace po ruské invazi prudce vzrostla a v první polovině roku dosáhla vrcholu kolem 25 procent, přičemž vzestup cen potravin na konci roku 2022 činil 48 procent. Zatímco vysoké náklady na energii se promítly do obecné inflace v celé Evropě a globální ceny potravin vzrostly, inflační přebytek Maďarska byl ve srovnání s ostatními zeměmi Visegrádu obrovský a nárůst cen potravin byl po více než rok nejvyšší v Evropské unii.

K rekordnímu tempu přispěla i domácí politická rozhodnutí. V předvolebním období sáhla vláda v roce 2022 k rozsáhlým fiskálním transferům ve prospěch velkých skupin obyvatelstva, a to především prostřednictvím daňových slev a zavedení cenových stropů na základní potraviny a pohonné hmoty. Podařilo se jí též udržet pro domácnosti nízké ceny energií. Tato opatření možná vyvolala u voličů dojem, že se jejich situace zlepšila, ale rozhodnutí podpořit poptávku zvýšilo v Maďarsku inflační tlaky. Cenové stropy zpočátku inflaci maskovaly, ale jakmile byly zrušeny, prudce vzrostla.

Maďarská národní banka (MNB) zvýšila úrokové sazby, aby ochladila poptávku, ale vládní stropy na hypotéky a úvěry domácnostem ochránily mnoho lidí před rostoucími úroky, a tím oslabily účinek rozhodnutí MNB. Forint ztratil na hodnotě částečně kvůli nízké důvěře investorů zapříčiněné náhlými změnami vládní politiky a obavami ohledně sporů o dodržování právního státu v Maďarsku. Zvýšilo to náklady na dovoz a ještě více roztočilo inflační spirálu.

Dalším odvětvím, na němž se válka na Ukrajině výrazně podepsala, je zemědělství. Kvůli blokádám námořních tras přešel vývoz ukrajinského obilí na pozemní dopravu. Maďarsko jako přímý soused napadené země hrálo v těchto nových obilných tocích klíčovou roli, a to jak jako

přijímající trh, tak jako tranzitní koridor. Příliv levného obilí však stlačil místní ceny, což vedlo k poklesu příjmů maďarských zemědělců. Skutečné i domnělé obavy z pokračujícího dovozu obilí vyvolaly několik protestů zemědělců podél ukrajinské hranice i v Budapešti. V reakci na to se Maďarsko připojilo k Polsku a Slovensku a zakázalo dovoz ukrajinského obilí.

Zároveň kvůli válce prudce vzrostly náklady na zemědělské vstupy. Na začátku roku 2022 byly ceny hnojiv dvakrát až 3,5krát vyšší než rok předtím a výrazně stouply i ceny pohonných hmot a dalších agrochemických produktů. To vedlo ke zvýšení výrobních nákladů a následně k extrémní inflaci a cenové volatilitě potravin. Maďarská vláda reagovala zavedením cenových stropů na vybrané potraviny a pohonné hmoty. Tyto zásahy však podle některých ekonomů tržní tlaky výrazně neoslabily, protože je maloobchodníci obcházeli zdražováním jiných produktů.

Válka také prohloubila předchozí nouzi o pracovní sílu v zemědělství. Ačkoliv se na jejím počátku do jisté míry očekávalo, že příliv ukrajinských uprchlíků by mohl tento kritický nedostatek pracovní síly zmírnit – což dokonce vedlo ministerstvo zemědělství k tomu, že lidem prchajícím před válkou nabízel sezónní práci –, ve skutečnosti příliv uprchlíků z války situaci nijak výrazně nezměnil. Mnoho běženců hledalo práci v méně namáhavých a lépe placených odvětvích a ukrajinští muži měli navíc zákonem zakázáno opustit svou zemi.

Celkově má válka na Ukrajině velmi reálné ekonomické důsledky a vyvolala významné koncepční reakce jak na úrovni EU, tak na úrovni jednotlivých států. Maďarsko se připojilo ke svým sousedům a vyzvalo Unii k přijetí opatření. Vedlo to k poskytnutí balíčku pomoci ve výši více než 150 milionů eur na podporu zemědělců v postižených zemích a k zavedení obecného zákazu dovozu ukrajinských zemědělských produktů. Ačkoliv tato opatření vypršela v roce 2023 a EU je neobnovila, Maďarsko na ně navázalo

jednostrannými kroky a zakázalo dovoz nejméně 24 ukrajinských potravinářských produktů.

Vyhrocené vztahy s Bruselem.

Rozporuplné postoje Viktora Orbána k Rusku a Ukrajině měly další (ne)přímé ekonomické důsledky. Po vypuknutí války se premiér nadále stylizoval jako enfant terrible EU a stvrzoval tuto roli stále přátelštějšími vztahy s Putinem. Maďarsko kritizovalo zavedení evropských sankcí vůči Rusku kvůli jejich negativním ekonomickým dopadům a zajistilo si určité dočasné výjimky, například ze zákazu dovozu ruské ropy do EU.

Orbánův konfrontační postoj tak ještě více poškodil již tak napjaté vztahy Maďarska s Bruselem, které byly částečně vyvolány obavami z porušování základních práv a nedostatků v oblasti právního státu. V důsledku toho Evropská komise v roce 2023 zadržela Maďarsku miliardy eur z fondů soudržnosti a obnovy. Ačkoliv od té doby bylo po částečných soudních reformách uvolněno přibližně 10,2 miliardy eur, více než 18 miliard zůstalo zmrazeno.

To výrazně omezilo schopnost Maďarska realizovat veřejné investice a infrastrukturní projekty, oslabilo důvěru investorů a vážně zatížilo státní rozpočet. Vláda se pokusila tyto tlaky zmírnit mimořádnými daněmi, půjčkami a přísnějšími daňovými kontrolami. Zároveň se snažila získat zpět menší tranše financí využíváním mezer v rozpočtové legislativě Evropské unie, což vyvolalo znepokojení ostatních členských států a dále prohloubilo propast mezi Maďarskem a Unií.

Ekonomiku od politiky oddělit nelze a v Maďarsku je kvůli válce „neviditelná ruka trhu“ najednou dost viditelná. Vláda udělala celou řadu ekonomických přešlapů od kontraktů s ruskými dodavateli energie, které podporují válečnou šmelinu, až po využívání nespokojenosti zemědělců k prosazování protibruselských narativů. Politická frustrace roste, což se odráží v rostoucí podpoře opozičního kandidáta Pétera Magyara. Maďarsko se zároveň stále více vzdaluje od svých evropských spojenců, což vyvolává například otázku ohledně budoucnosti visegrádské čtyřky.

Budapeštské sídlo státní energetické skupiny MVM.

Foto: Wikimedia Commons/Szerkesztő127

Júlia Lilian Szabó, Péter Bori

Z angličtiny přeložil Viktor Janiš.

Článek vznikl v rámci projektu *Reflections of the War in Ukraine in Visegrad Countries*. Projekt je spolufinancován vládami České republiky, Maďarska, Polska a Slovenska prostřednictvím visegrádských grantů z Mezinárodního visegrádského fondu. Posláním fondu je podporovat myšlenky udržitelné regionální spolupráce ve střední Evropě.

Nejemotivnější spojenec

Na celoplošnou ruskou invazi Polsko odpovědělo všestrannou podporou Ukrajiny. Polští politici jako by vyhlásili soutěž, kdo Ukrajincům pomůže víc – a sami v ní obsadili první místa. O tři roky později vojenská a logistická spolupráce pokračuje, rétorika vedení státu se však změnila o 180 stupňů. Dnes vyhrává volby ten, kdo si nejsilněji kopne do ukrajinských uprchlíků a slíbí, že Ukrajina nevstoupí do NATO.

Koncem února 2022, když celý svět oblétala videa proslovů ukrajinského prezidenta Volodymyra Zelenského nebo ruského ostřelování Charkova, se jedním z ikonických obrazů staly tisíce ukrajinských žen a dětí, které ve společnosti koček a psů překračovaly – často pěšky – polsko-ukrajinskou hranici. A také tisíce Poláků, kteří se sjížděli, aby jim mohli nabídnout teplé jídlo, oblečení nebo pozvání do vlastního domu. Jak jsme se brzy dozvěděli z amerického tisku, prezident Andrzej Duda a polská vláda byli jedni z mála, kteří tehdy přesvědčovali Bílý dům a západní Evropu, že Kyjev za tři dny nepadne a že je nutné Ukrajincům okamžitě poskytnout plnou vojenskou podporu.

V roce 2022 bylo Polsko prvním státem, který začal Ukrajině dodávat tanky a letadla. Premiér Mateusz Morawiecki a lídr strany Právo a spravedlnost (PiS) Jarosław Kaczyński – tehdy nejdůležitější člověk v zemi – byli jedni z prvních západních lídrů, kteří v březnu do Kyjeva přijeli. Varšava a Kyjev se připravovaly k podpisu komplexní smlouvy o strategickém partnerství.

Na jaře 2022 v Polsku neexistovala domácí politika. Všichni žili zprávami z Kyjeva, Chersonu či Mariupolu. Polská politická třída odleva doprava hlásala brzké vítězství Kyjeva a na mezinárodním poli s chutí vytýkala Němcům a Francouzům chybnou politiku vůči Rusku. Polská prokuratura signifikantně „nestihla“ zadržet Ukrajince podezřelého ze sabotáže Nord Streamu 2 v německých teritoriálních vodách. A když Duda v červnu 2022 vystoupil v ukrajinském parlamentu, zdůrazňoval: „Statisíce ukrajinských žen a dětí nejsou uprchlíci, jsou to naši hosté.“

Tato věta měla podtrhnout výjimečný postoj Poláků vůči sousedům. Těžko to rozporovat, když tehdy dokonce i tradičně protiukrajinská polská krajní pravice z Konfederace či pravého křídla PiS označovala za ruského agenta každého, kdo si dovolil zpochybnit smysl podpory Ukrajiny. V této Dudově frázi se však již skrývala zásadní nejednoznačnost: uprchlík je formální status – má povinnosti, ale také práva, zatímco host je odkázán na laskavost hostitele. Když pak vzplanutí citu mezi těmito dvěma národy pohaslo, ukázalo se, že Ukrajina je v polské politice toxické téma. Na sympatiích k Ukrajincům se nedá mnoho budovat, zato ale hodně ztratit.

Nevděční a nároční

Na jaře a v létě 2022 se politická soutěž v Polsku omezila na to, kdo silněji odsoudí Rusko a víc pochválí Kyjev. Var-

šava systematicky podporovala protiruské sankce a jako jedna z mála unijních zemí přestala vydávat Rusům veškerá víza s výjimkou humanitárních. V zemi našlo útočiště více než milion Ukrajinců, média byla plná příběhů o vzkvétajícím přátelství mezi lidmi i státy.

Selanka se začala kazit na podzim 2022. Zelenskyj odletěl do Washingtonu a Paříže, s návštěvou Varšavy ale nespěchal. Kyjev nedělal ani symbolická gesta v politice paměti, například neodblokoval exhumaci obětí volynského masakru, o níž Polsko usiluje už od poloviny desátých let. Na internetu získávaly popularitu živé historky o Ukrajincích, kteří mají údajně přednost v pomyslných frontách u lékařů (v Polsku se dlouho čeká na vyšetření u specialistů – pozn. překl.), a také ty méně živé – o Ukrajincích za volanty drahých aut. Krajně pravicový politik Grzegorz Braun, dříve známý antisemitskými a protivědeckými výroky, začal objíždět zemi s turné „Stop ukrajinizaci Polska“.

Jiskrou, která vyvolala první silnou vlnu kritiky Ukrajiny v polském hlavním proudu, byl pád zbytků ukrajinské rakety protivzdušné obrany v obci Przewodów v listopadu 2022, jehož následkem zemřeli dva lidé. Zelenskyj a jeho lidé trvali na tom, že to byla ruská raketa. Patrně chtěli incident představit jako přímý útok na stát NATO a mobilizovat tak Alianci k větší podpoře. Poláky to rozněžovalo: nikdo to Ukrajincům přece nevyčítal, to Rusko začalo válku, tak proč na tom tolik trvat? Nepřipravenost Kyjeva převzít odpovědnost byla okamžitě interpretována jako nevděk za projevenou podporu.

Ještě větší podráždění vyvolalo chování ukrajinských představitelů během obilné krize v roce 2023. V rámci podpory Kyjeva rozšířila Evropská komise na jaře 2022 možnosti bezcelního vývozu ukrajinských zemědělských produktů. Předpokládalo se, že budou přes Unii pouze tranzitovat, jenže evropské firmy rychle postřehly, že s levným ukrajinským obilím se vyplatí obchodovat také na vlastním trhu. Příliv ukrajinských zemědělských produktů snížil výkupní ceny produkce polských zemědělců. Ačkoliv rolníci představují nevelkou část polské společnosti i ekonomiky, jejich protesty proti unijní klimatické politice a dovozu potravin z Ukrajiny podpořilo více než 80 procent Poláků. Protože se překrývaly s volební kampaní, nepřekvapí, že politici všech stran se začali v kritice dovozu ukrajinského obilí předhánět.

Duda i Morawieckého vláda opět očekávali, že Kyjev k věci přistoupí ve speciálním polském kontextu a v duchu

vděčnosti si na polské embargo nebude stěžovat u Evropské komise. Pro Zelenského to však byl jednoduše ekonomický problém bez zvláštního bilaterálního rozměru. Ačkoliv videa o „jedovaté pšenici“ na TikTok přidávali jak tehdejší lídr opozice Donald Tusk, tak Mateusz Morawiecki, rychle se ukázalo, že protiukrajinskou tematiku nejlépe rozehrává krajní pravice. Stoupenci Konfederace nejen zorganizovali dopravní blokádu polsko-ukrajinské hranice, ale také vysypávali obilí z vagonů, které měly přes Polsko pouze tranzitovat. Nevděční a nároční – tato dvě slova jsou od té doby spojována s ukrajinskou reprezentací a jak ukazuje výzkum think-tanku Centrum Mieroszewskiego, z téhož začali být obviňováni také ukrajinští uprchlíci.

Polská politika se často charakterizuje jako „diktatura průzkumů“ – a ty se v roce 2023 změnily. Přijímání Ukrajinců zasažených válkou už nepodporovalo přes 90, ale pouze 60 procent Poláků. Klesla také podpora vojenské pomoci Kyjevu. Společenské nálady zároveň shrnula i posílila kniha Zbigniewa Parafianowicze *Polska na wojnie* (*Polsko ve válce*, česky nevyšlo). Obsahuje výpovědi dvou desítek „vysoce postavených polských politiků dobře obeznámených s kulisami polsko-ukrajinské spolupráce v letech 2021–2023“. Ti nešetří hořkými slovy a popisují, jak Poláci odevzdali Ukrajincům veškerou potřebnou techniku i svá srdce, ale na oplátku dostali jízlivost a pytel nepodstatných vyznamenání. Publikace se bleskově stala biblí politických realistů napravo od středu. Přesvědčení, že „Ukrajinci nás využívají, musíme být vůči nim tvrdší“, se stalo hitem veřejných diskusí.

Ani PiS, které sice získalo v říjnových parlamentních volbách nejvíc hlasů, ale nedokázalo vytvořit vládu, ani Tuskova Občanská koalice (KO), jež převzala kormidlo vládní koalice středových a levicových stran, v roce 2023 nepochybovaly plnou vojenskou a logistickou podporu Kyjevu i jeho usilování o členství v euroatlantických strukturách. Snažily se spíše diferenciovat témata: migrace a zemědělství nabízejí prostor pro politické spekulace, zatímco v otázkách národní bezpečnosti musí panovat konsensus.

Zelenskyj a uprchlíci na jedné lodi

Tento konsensus se však rozpadl během prezidentské kampaně v roce 2025. Jejím neformálním začátkem bylo prohlášení kandidáta PiS Karola Nawrockého a později i reprezentanta liberálů Rafała Trzaskowského (KO), že je třeba omezit výplatu rodinné dávky 800 plus (800 zlotých

V polovině března 2022 se do Kyjeva vydala skupina středoevropských politiků. Zleva: Jarosław Kaczyński, Petr Fiala, Janez Janša a Mateusz Morawiecki. V popředí stojí ukrajinský prezident Volodymyr Zelenskyj.

Foto: Wikimedia Commons/President Of Ukraine

měsíčně na jedno dítě – pozn. překl.) pro ty ukrajinské uprchlíky, kteří nepracují a neplatí v Polsku daně. Tento návrh předložili již v roce 2023 lídři Konfederace, teprve teď však nastala jeho chvíle: omezení dávek podpořilo celých 88 procent Poláků. V obecně polarizované a rozdělené polské společnosti je to mimořádná shoda.

Nawrocki se u toho nezastavil. V březnu 2025 navrhl automaticky přesouvat občany Ukrajiny na konec pomyslných front u lékařů, čímž přímo navázal na populární městskou legendu o privilegování Ukrajinců ve zdravotnictví. Již coby vítěz voleb na konci srpna 2025 prezident Nawrocki vetoval návrh zákona upravujícího podporu uprchlíků z Ukrajiny a vedle zastavení vyplácení 800 plus nepracujícím navrhl také odebrat jim přístup k bezplatnému veřejnému zdravotnictví.

V boji o hlasy před druhým kolem Nawrocki v květnu navštívil lídra Konfederace Sławomira Mentzena, který v prvním kole získal téměř patnáctiprocentní podporu. Během rozhovoru streamovaného na YouTube Nawrocki podepsal Mentzenovo programové prohlášení. Slíbil tak mimo jiné blokovat vstup Ukrajiny do NATO nebo odmítnout vyslání polského kontingentu na východ dokonce i v případě uzavření příměří. Trzaskowski tyto postuláty tehdy nepodpořil, tři měsíce po prohraných prezidentských volbách se ale Občanská koalice na sociálních sítích propaguje přesně stejným heslem – „polská armáda na Ukrajině nebude“. V reakci na prezidentské veto připravila KO také vlastní návrh, který rovněž předpokládá radikální

omezení pomoci ukrajinským uprchlíkům. Protiukrajinskost se stala součástí hlavního proudu nejen na pravici.

Ačkoliv je odebrání rodinných dávek samoživitelkám nebo důchodcům pečujícím o vnoučata nehumánní, bezpečnost státu neohrožuje. Absence trvalého míru na Ukrajině však už ano. Zdá se však, že i tento zájem jsou polští politici připraveni obětovat na oltář průzkumů.

V současné době hraje protiukrajinskou kartou nejúčinněji Konfederace. Těžko říct, co stojí za Mentzenovými 15 procenty hlasů – zda nedůvěra vůči sociální i státní správě, nebo antipatie vůči Ukrajincům. Je ale dobré si všimnout, že poté, co jak prezident Nawrocki, tak vláda pod vedením KO oznámili, že dávka 800 plus se bude vyplácet jen pracujícím uprchlíkům z Ukrajiny, preference jejich stran vzrostly, zatímco podpora Konfederace klesla.

Jak se bude téma Ukrajiny rozehrávat v nejbližší době, bude záležet na dění ve Washingtonu. Polská východní politika byla vždy závislá na americké strategii v regionu. Ostrý kurs amerického prezidenta Donalda Trumpa vůči Ukrajině se zamlouvá polské pravici. Dokonce i PiS, které bylo dříve systematicky protiruské, se na něj dívá vlídně. S ohledem na model polské obranné politiky – spočívající v bezpečnostním předplatném čili umístění co nejvyššího počtu vojáků NATO na území země a nákupu co největšího množství nejnovějších amerických zbraní – si lze těžko představit, že by se přístup k ukrajinským záležitostem mohl diametrálně lišit od toho, který razí Washington.

Zelenskyj se v obavě z kolísání Trumpových nálad v bezpečnostních otázkách čím dál silněji opírá o Evropu. Teoreticky je to směr shodný s linií polské vládnoucí koalice.

Během nedávné návštěvy evropských lídrů v Bílém domě se ale pro zástupce Polska místo nenašlo.

Ve volební kampani v roce 2023 se do polské politiky vrátilo také téma volyňského masakru. Pod vlivem oficiálních i neoficiálních tlaků Kyjev otázku exhumace obětí Ukrajinské povstalecké armády (UPA) odblokoval a v září 2025 se konal první pohřeb ostatků obětí ve vsi Puźniki. Přestože v Polsku o exhumacích mluví všichni od členů obecních rad po prezidenta, nejvýše postavenou účastnicí pietního aktu byla toliko předsedkyně Senátu Małgorzata Kidawa-Błońska.

Tango samozřejmě musejí tančit dva. Ukrajínští představitelé nadále přistupují k mnoha aspektům polské pomoci jako k samozřejmosti. Rozehrávat ukrajinskou kartu v polské domácí politice by bylo mnohem obtížnější, kdyby exhumace začaly o několik let dříve a polskému byznysu by se zaručila podstatná role při obnově Ukrajiny. Na druhé straně se Poláci v očích Ukrajinců jeví jako příliš emotivní partner, pro něhož mají racionální argumenty jen omezený význam. A Ukrajincům vyčerpaným nočním ostřelováním i americkým vydíráním emoce beztak nescházejí.

Olena Babakova

Z polštiny přeložila Anna Šašková Plasová.

Článek vznikl v rámci projektu Reflections of the War in Ukraine in Visegrad Countries. Projekt je spolufinancován vládami České republiky, Maďarska, Polska a Slovenska prostřednictvím visehradských grantů z Mezinárodního visehradského fondu. Posláním fondu je podporovat myšlenky udržitelné regionální spolupráce ve střední Evropě.

Rakouská vláda hledá recept proti inflaci

Stát pod Alpami trápí neustálé zdražování. Vláda představila balík opatření proti zvyšování cen, který vyvolal značné diskuse. Výhrady neměla jen opozice, ale ozvali se i někteří významní představitelé vládních stran.

Připomeňme, že vládnoucí trojkoalice je výsledkem velmi komplikovaných a nejdéle trvajících povolebních vyjednávání v rakouských dějinách. Koncem března vznikla vláda pod vedením křesťanskodemokratických lidovců. Za koaliční partnery si vybrali sociální demokracii a liberální stranu NEOS. V mnoha ohledech, například v oblasti daní, penzí nebo vzdělání se jedná o programově velmi vzdálené subjekty, a tak se hned objevily otazníky nad fungováním a délkou trvání nové vládní koalice.

Další otázky vyvolalo personální obsazení kabinetu. Funkci spolkového kancléře zaujal Christian Stocker, pozici vicekancléře vykonává předseda socialistů Andreas Babler. Oba nejvyšší vládní představitelé měli dosud zkušenosti výhradně z komunální úrovně. První kroky vlády směřovaly k přijetí balíčku úsporných opatření ve snaze

zastavit rostoucí zadlužování Rakouska. Za dva roky chce tímto ušetřit až patnáct miliard eur, tedy asi 373 miliard korun. Škrty se dotkly především opatření na ochranu klimatu a výdajů v sociální oblasti. Současně vláda v rozporu s předvolebními sliby zvýšila daňovou zátěž obyvatelstva a poplatky související s výkonem veřejné správy.

Vedle rostoucího deficitu veřejných financí je zásadním problémem současného Rakouska zdražování. V srpnu tohoto roku dosáhla inflace výše 4,1 procenta, přičemž průměrná hodnota ve státech eurozóny je 2,1 procenta. Nejvíce došlo ke zdražení potravin, tabáku, alkoholu, energií a služeb, a to o pět procent. Tento negativní trend doléhá především na nízkopříjmové osoby a penzisty. Například ceny potravin jsou v průměru o osm procent vyšší než v sousedním Německu.

Navíc vysoká míra inflace spolu s rostoucími cenami energií podlamuje konkurenceschopnost exportně orientované ekonomiky i turismu. Horská chata s dechberoucím výhledem do údolí obsazená za slunečného počasí do posledního místa je pro některé regiony bez zastoupení průmyslu doslova životně důležitá.

Dva roky bez voleb

Počátkem září vláda představila dvacetibodový plán opatření ve snaze snížit příští rok inflaci na dvě procenta. Většina z nich je však formulována příliš obecně a budou mít nejspíše dopad ve střednědobém časovém horizontu. Kupříkladu v otázce rostoucích cen potravin členové kabinetu hovoří o potřebě najít řešení v souladu s ostatními státy Evropské unie i na úrovni Rakouska. Přitom by nebylo od věci podrobněji prověřit cenovou politiku dvou dominantních obchodních řetězců Spar a Rewe, jejichž obrat dosahuje v daném segmentu zhruba sedmdesáti procent.

Jeden z mála konkrétních navrhovaných kroků spočívá v investicích do hospodářství a pracovního trhu v objemu jedné miliardy eur ročně a daňových úlevách. Kupříkladu energeticky náročným provozovnám chce vláda letos poskytnout až 75 milionů eur. Zároveň Christian Stocker avizoval porušení zákona v podobě nižšího zvýšení penzí, než je průměrná hodnota inflace, čímž chce ušetřit zhruba půl miliardy eur ročně. Kancléřův výrok okamžitě vyvolal vlnu nevole. K hlasům opozice se přidali někteří důležití představitelé vládního tábora.

Lidovecký kancléř Christian Stocker (uprostřed), sociálnědemokratický vicepremiér Andreas Babler a ministryně pro evropské a mezinárodní záležitosti Beate Meinl-Reisinger ze strany NEOS na společné tiskové konferenci.

Foto: Wikimedia Commons

Nejhlasitěji vystoupil vlivný sociálnědemokratický hejtmán Burgenlandu Hans Peter Doskozil. Kancléř tak avizoval nepopulární krok s vědomím skutečnosti, že v příštích dvou letech se nekonají v Rakousku žádné důležité volby, a s nadějí, že se alpská republika prostřednictvím vládních opatření mezitím odrazí ode dna.

Otázkou zůstává, jak se aktuální kroky vlády projeví na soudržnosti současné koalice. Navenek vypadá její spolupráce harmonicky. Názorové rozpory se řeší za zavřenými dveřmi, a nikoliv prostřednictvím médií. Představitelé všech tří stran často zdůrazňují společnou vůli vést Rakousko v rozbouřené době vstříc pozitivní budoucnosti. Dobře vědí, že případné veřejné rozepře a předčasné volby by jim přinesly nemalé potíže v situaci, kdy stranické pokladny zejí prázdnotou a průzkumům veřejného mínění s přehledem vévodí opoziční Svobodná strana Rakouska. Proto současné vládní formaci nezbývá než vydržet a doufat, že provedená opatření brzo přinesou očekávaný efekt i patřičnou kladnou odezvu u voličů.

Miroslav Šepták

Slovensko: z tygra chromou kočkou střední Evropy

Stát, který ještě před dvěma dekádami zářil jako „tatranský tygr“, dnes balancuje na hraně fiskální krize. Z rychle rostoucí ekonomiky se stala země s jedním z nejvyšších deficitů v eurozóně a nejhorší dlouhodobou udržitelností veřejných financí v celé Evropské unii. V příštím roce se očekává chabý růst, dluh zřejmě překročí 63 procent hrubého domácího produktu (HDP). Investice už teď stagnují a stát není schopen ani efektivně vybrat daně, ani čerpat unijní fondy. Namísto adresných reforem přicházejí plošné dávky, improvizované daně a rekordně přebujelý aparát. Slovensko stojí na křižovatce. Buď zůstane „chromou kočkou“ regionu, nebo se odváží provést skutečné reformy.

Zatímco v první dekádě nového tisíciletí bylo Slovensko symbolem reformní energie a patřilo k nejrychleji rostoucím ekonomikám Evropy, dnes na něj unijní instituce hledí s rostoucí obavou. Evropská komise očekává, že v roce 2026 bude slovenská ekonomika růst nejpomaleji ze všech zemí Visegrádu. Reálný růst HDP má dosáhnout jen 1,4 procenta, přičemž dluh centrální vlády už brzy přesáhne 60 procent HDP.

Není to jen otázka čísel. Slovenská politika se ocitla v pasti. Na jedné straně je tlak na vyšší výdaje, zejména sociální, které vlády rozdávají plošně a často bez ohledu na adresnost. Na straně druhé rostoucí dluh a slábnoucí

předvolební benefity. Negativním příkladem, kterým se bohužel Slovensko stále více inspiruje, je Maďarsko – země stagnující, přeregulovaná a pro investory čím dál méně atraktivní.

Ekonomický výhled není pro Slovensko povzbudivý. Evropská komise sice očekává, že inflace po letošním skoku na čtyři procenta v roce 2026 klesne pod 2,5 procenta. V kombinaci s nízkým růstem a vysokým deficitem to ale znamená, že Slovensko zůstává zranitelné vůči vnějším otřesům i domácím politickým experimentům.

Investiční aktivita je nejnižší v regionu a čistý příliv zahraničních investic patří dlouhodobě k nejslabším v celé

střední Evropě. Důvodem není jen slabý růst či nejistý výhled, ale i prostředí, které působí na investory odstrašujícím dojmem. Daň z příjmů právnických osob ve výši 24 procent, která se v kombinaci s různými přírážkami blíží 27 procentům, je v regionu nejvyšší. Vysoká daňová zátěž spolu s nepředvídatelnou daňovou politikou a rozsáhlou byrokracií vytváří obraz země, jež spíše odrazuje, než přitahuje nové investory.

Obzvláště alarmující je výběr daně z přidané hodnoty. Podle údajů Evropské komise a Eurostatu Slovensko v roce 2022 ne-

dokázalo vybrat přibližně 14,6 procenta této daně, v absolutních číslech téměř 1,7 miliardy eur ročně. Horší výsledek vykázaly už jen Rumunsko a Malta. Pokud by se Slovensko dostalo alespoň na průměr EU, přitekla by do rozpočtu miliarda eur. Daňová mezera, která začala dramaticky růst už za první vlády Roberta Fica (2006–2010), kdy se objevovaly indicie o zapojení špiček strany Směr do karuselových podvodů, je jasným symbolem širší slabosti. Stát není schopen prosadit vlastní pravidla a vymáhat právo.

Experti zároveň upozorňují, že stát sice hovoří o úsporách, ve skutečnosti však často zůstává jen u arbitrárních čísel typu „snížíme výdaje ve veřejné správě o 15 procent“. Realita je opačná. Zaměstnanost v úřadech roste a efektivita klesá. Chybějí systematické hloubkové audity, které by odhalily, kde se skutečné rezervy nacházejí a kde naopak kapacity chybějí. Podle odborníků dosahuje přezaměstnanost v řadě institucí i 30 a více procent. Namísto racionalizace aparátu Slovensko vytváří nová ministerstva a zvyšuje počet státních tajemníků. Zatímco

Tabulka č. 1: Éra tatranského tygra – Slovensko po reformách vlády Mikuláše Dzurindy

roky 2005-2007 (průměr)	Reálný růst HDP	Inflace (HICP)	Neza- městna- nost	Deficit rozpočtu	Dluh v roce 2007 (% HDP)
Česko	6,4 %	1,7 %	6,8 %	-2,3 %	28,9 %
Slovensko	8,5 %	3,4 %	13,6 %	-2,7 %	29,4 %
Polsko	5,5 %	1,9 %	13,8 %	-3,4 %	44,9 %
Maďarsko	3,1 %	5,1 %	7,4 %	-7,3 %	65,8 %
Evropská Unie	2,7 %	2,2 %	8,1 %	-1,5 %	58,7 %

konkurenceschopnost. V prostředí, kde stát nedokáže vybrat ani to, co má, se politická reprezentace uchyluje k rychlým a často neefektivním řešením čili ke zvyšování daní, symbolickým škrtům či zásahům do důchodového systému.

Tvrdá data ukazují situaci jasně. Země bude podle nejnovější zprávy slovenské Rady pro rozpočtovou odpovědnost v nejbližších letech hospodařit s deficitem veřejných financí mezi pěti a šesti procenty HDP. Strukturální deficit, tedy nerovnováha očištěná o jednorázové vlivy, přitom patří k nejvyšším v eurozóně. Veřejný dluh, který ještě v roce 2019 činil 48 procent HDP, do roku 2026 překročí hranici 63 procent. Země se tak ocitá na úrovni, kde už začínají platit sankční mechanismy evropské fiskální disciplíny.

Na rozdíl od Polska, jež dokáže vysoký deficit využít na masivní investice do infrastruktury a obrany s pozitivním multiplikačním efektem na domácí ekonomiku, Slovensko utrácí primárně na provozní výdaje a plošné dotace. Namísto dlouhodobého růstu tak přináší jen krátkodobé

vláda Ivety Radičové (2010–2012) jich měla patnáct, současná vláda jich má pětatřicet.

Významnou slabinou slovenských veřejných financí je konstrukce sociálních opatření. Energetické dotace, které dostává až 90 procent domácností, vláda prezentuje jako adresnou pomoc. Ve skutečnosti však jde o plošný transfer, jenž prohlubuje deficit a pokračuje už třetím rokem. Podobně třinácté důchody navyšují výdaje v čase, kdy má Slovensko druhou nejrychleji stárnoucí populaci v EU

Fiskální realita je však jiná. Příjmy státního rozpočtu za prvních sedm měsíců roku 2025 sice vzrostly meziročně o 17 procent. Všechny dodatečné výnosy ale vláda okamžitě utrácí, zatímco investiční výdaje zůstávají rekordně nízké. Současně dramaticky rostou náklady na obsluhu dluhu. Zatímco v roce 2023 Slovensko zaplatilo na úrocích přibližně jednu miliardu eur, v roce 2026 to budou už dvě miliardy a v roce 2028 tři miliardy. Tento trend připomíná řecký scénář. Většina nových půjček půjde na úroky, zatímco prostor pro investice a sociální politiku se bude dál zužovat.

Ani evropské peníze situaci výrazně nezachrání. Podle slovenského ministerstva financí bylo k 31. červenci 2025 vyčerpáno pouze 9,14 procenta prostředků z fondů EU pro období 2021–2027. To nejen zvyšuje riziko, že země o část alokovaných peněz přijde, ale zároveň to znamená, že ekonomika přichází o klíčový prorůstový impuls.

Slovensko stojí na rozcestí. Pokud se nechce propadnout mezi selhávající státy eurozóny, musí přijít s komplexním plánem, který bude pevně ukotven ve střednědobém fiskálním rámci a spojený s úsporami z efektivity, ne z improvizovaných daní.

K dlouhodobým slovenským problémům patří nejen vysoký deficit, ale i slabost institucí, o níž vypovídají míra korupce, klientelismus a obtížná vymahatelnost práva. Stát selhává v elementární funkci vymáhat vlastní pravidla, férově zdaňovat a poskytovat rovné podmínky pro podnikání. Bez obnovy důvěry v instituce zůstane jakákoli fiskální konsolidace jen dočasnou záplatou.

Slovensko má za sebou téměř dvě dekády promarněných příležitostí. Z někdejšího premianta se stalo zemí s jedním z nejvyšších deficitů v eurozóně a nejhorší dlouhodobou udržitelností veřejných financí v EU. Evropská komise i domácí experti varují, že bez zásadních reforem v důchodech, daňovém mixu, digitalizaci státu a vzdělávání se ekonomika nedokáže vrátit na trajektorii vyššího růstu.

Konsolidace přitom nemůže obstát bez zdravého hospodářského motoru. Místo aby vláda motor ekonomiky opravila a dolila palivo v podobě investic, přisypává do něj písek v podobě neefektivních dotací, vyšších daní a byrokracie. Výsledkem je zadržávající se stroj, jehož výkon klesá z roku na rok.

Budoucnost proto stojí na politické odvaze. Zůstane Slovensko u plošných dávek, improvizovaných daní a rostoucího dluhu? Nebo se konečně odhodlá k poctivým auditům, adresným opatřením a reformám, které obnoví důvěru, přitáhnou investice a udrží doma talenty? Příští roky ukážou, zda země definitivně ustrne ve stagnaci, nebo znovu nastartuje svůj potenciál.

Dávid Bořuta

Tabulka č. 2: Z tatranského tygra chromá kočka – Slovensko za čtvrté vlády Roberta Fica

roky 2024-2026 (průměr)	Reálný růst HDP	Inflace (HICP)	Neza- městna- nost	Deficit rozpoč- tu	Dluh v roce 2026 (% HDP)	Nárůst dluhu 2007- 2026
Česko	1,7 %	2,3 %	2,6 %	-2,2 %	45,4 %	57,1 %
Slovensko	1,7 %	3,4 %	5,3 %	-5,1 %	63,0 %	114,3 %
Polsko	3,1 %	3,4 %	2,8 %	-6,4 %	65,3 %	45,4 %
Maďarsko	1,3 %	3,7 %	4,4 %	-4,7 %	74,3 %	12,9 %

Pozn.: (i) deficit a dluh Polska odrážejí masivní investice do obrany, které zatím realizuje jako jediná země V4; (ii) dluh – odhad Evropské komise pro konec roku 2026 (jarní prognóza 2025), nárůst dluhu v % HDP (nikoli v nominální hodnotě)

a důchodový systém je už dnes pod obrovským tlakem. Analýza think tanku INESS navíc ukazuje, že třináctý důchod pobírá přes 120 tisíc penzistů s příjmem nad 1000 eur měsíčně, kteří státní podporu objektivně nepotřebují.

Obraz dnešního Slovenska tak lze shrnout jednoduše: veřejné finance stojí na vratkých základech, hospodářský růst je slabý, stát přerozděluje plošně místo adresně a skutečné reformy jako digitalizace, zvýšení efektivity, podpora investic zůstávají jen na papíře. Experti mluví o smrtícím koktejlu, tedy kombinaci chronických deficitů, rychlého stárnutí populace a zásahů do druhého pilíře důchodového systému. Bez zásadní transformace ekonomiky, jejíž model levné práce je definitivně vyčerpaný, Slovensko riskuje nejen stagnaci, ale i fiskální kolaps.

Také globální prostředí přináší nové hrozby. Patnáctiprocentní cla ze strany USA by podle Národní banky Slovenska mohla ohrozit až 20 tisíc pracovních míst, i když analytici upozorňují, že reálný dopad závisí na schopnosti firem hledat nové trhy. V situaci, kdy Slovensko stále patří k nejotevřenějším ekonomikám EU, mohou podobné otřesy rychle prohloubit slabiny veřejných financí.

Makroekonomický kontext je navíc nepříznivý. Kvůli přechodu na elektromobilitu zpomaluje automobilový průmysl, centra sdílených služeb čelí tlaku umělé inteligence, stavebnictví trpí nízkými investicemi do infrastruktury a německá ekonomika coby klíčový trh stagnuje. Slovensko se tak ocitá ve dvojím sevření kvůli vlastní fiskální nezodpovědnosti a vnějším šokům.

Domácím experimentem je transakční daň zavedená v roce 2025. V kombinaci s nejvyšší korporátní sazbou v regionu vysílá zahraničním investorům jednoznačný signál, aby nehledali na Slovensku příležitosti. Přesto vláda tvrdí, že takto získá prostředky na konsolidaci.

Válka na Ukrajině postavila Slovensko před historickou zkoušku

Ruská agrese proti Ukrajině se pro slovenskou ekonomiku stala testem, který odhalil její slabiny a zároveň urychlil její proměnu. Zatímco bez války by růst hrubého domácího produktu (HDP) byl rychlejší a stabilnější, ruská invaze na Ukrajinu v roce 2022 přinesla skokový nárůst cen energií, tlak na průmysl a rozpočty domácností. Slovensko však současně získalo nové šance: migrační vlna pomohla vyrovnat napjatý trh práce, zbrojní průmysl zažívá bezprecedentní boom a obnova Ukrajiny otevírá prostor pro zapojení firem i veřejných institucí. To, co začalo jako šok, se může stát akcelerátorem transformace – pokud Slovensko dokáže svou polohu a kapacity využít.

Válka na Ukrajině není jen geopolitickým zlomem, ale i silným ekonomickým testem pro Slovensko. Jako jediný stát eurozóny přímo sousedící s Ukrajinou má unikátní pozici – spolu s Polskem tvoří klíčovou bránu mezi Západem a napadenou zemí. Zatímco Rumunsko masivně investuje do infrastruktury, aby využilo výhod jižního spojení Evropské unie s Ukrajinou, Slovensko zatím své postavení nedokázalo plně přetavit do strategické výhody.

Podle nejnovějšího hodnocení škod a potřeb (zprávu Rapid Damage and Needs Assessment z února 2025 společně vypracovaly Světová Banka, ukrajinská vláda, Evropská komise a OSN) dosahují celkové náklady na obnovu Ukrajiny 524 miliard amerických dolarů. To je rozsah, který převyšuje roční HDP země téměř třikrát a představuje jednu z největších investičních výzev i příležitostí 21. století. Pro Slovensko i ostatní sousední státy to znamená jediné: poptávka po kapacitách, technologiích a službách bude v příštích letech mimořádně vysoká. Rozhodující bude, zda dokážou včas vybudovat vlastní nabídku – od infrastruktury přes průmysl a exportní finanční nástroje až po lidský kapitál. Kdo bude připraven, získá dlouhodobý růstový impuls. Kdo zůstane stranou, odsoudí se k periferní roli.

Konflikt zároveň zvýraznil trendy, které byly pod Tatrami dlouho přehlížené: závislost na levné pracovní síle, slabá diverzifikace exportu a podfinancovaná infrastruktura. Tyto slabiny se ukázaly jako zásadní limit pro budoucí konkurenceschopnost.

Válka však otevřela i nové příležitosti. Slovenský zbrojní průmysl zažívá rekordní růst, státní Eximbanka spustila projekty na podporu exportu i zapojení do obnovy Ukrajiny a přítomnost ukrajinských pracovníků se stala důležitým stabilizačním prvkem na trhu práce i v daňových příjmech. Slovensko je proto v jedinečné pozici. Konfliktem bylo přinuceno rychleji řešit dlouho odkládané problémy, ale zároveň získává šanci využít svou geografickou polohu a průmyslový potenciál pro transformaci celé ekonomiky.

První šok: migrace

Bezprostředním důsledkem ruské agrese byla migrační vlna z let 2022–2023. Slovenskem prošel více než milion

lidí, přičemž přibližně 100–150 tisíc z nich zde našlo dlouhodobější útočiště.

Pro ekonomiku to znamenalo dvojitý efekt. Na jedné straně šlo o rychlou úlevu na napjatém trhu práce. Ukrajinskí pracovníci pomohli částečně vyrovnat nedostatek zaměstnanců v průmyslu, dopravě či službách. Podle odhadů Institutu finanční politiky, což je analytický útvar slovenského ministerstva financí, zvyšují jejich odvody a daně příjmy státního rozpočtu o 0,1–0,2 procenta HDP ročně.

Na druhé straně však integrace přinesla i nové výzvy: uznávání kvalifikací, jazykovou bariéru, tlak na školství a zdravotnictví v regionech s vyšší koncentrací běženců. Po odchodu Úřadu Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR) ze Slovenska přechází odpovědnost na stát, který musí systematicky podpořit města a obce při začleňování ukrajinských rodin. Problémem jsou zejména děti v pubertě, které často dorazily jen s matkami či prarodiči a narážejí na jazykové i vzdělávací bariéry. Pokud stát poskytne městům a obcím dostatečnou podporu, dnešní zátěž se může změnit v zítřejší dividendu.

Válka zásadně proměnila slovenský pracovní trh. To, co na začátku vypadalo jako krizový nápor, se postupně ukazuje spíše jako strukturální příležitost, jak zpomalit stárnutí pracovní síly a posílit veřejné finance.

Energetika – od závislosti k odolnosti

Slovensko patřilo ještě v roce 2021 mezi země EU nejvíce závislé na ruském plynu a ropě (plyn z Ruska kryl převážnou část spotřeby). Invaze a nedodržování kontraktů ze strany Gazpromu tuto logiku zlomily. Dnes tvoří ruský plyn méně než polovinu dovozů, zbytek zajišťují LNG a evropské trasy. Na začátku roku 2025 navíc skončila tranzitní smlouva přes Ukrajinu. Otázka však nezní, zda bude plyn, ale za kolik. Slovensko potřebuje střednědobé kontrakty a lepší cenové zajištění. Bez jejich uzavření zůstane země vysoce citlivá na cenové výkyvy světových trhů.

Páteří elektroenergetiky zůstávají jaderné elektrárny v Mochovcích a Jaslovských Bohunicích, které pokrývají přes polovinu výroby a vytváří prostor i pro export včetně dodávek na Ukrajinu. Aby země snížila svou zranitelnost,

musí modernizovat přenosové sítě, posílit propojení se sousedy a rozumně rozvíjet obnovitelné zdroje a flexibilitu, tedy akumulaci a řízení spotřeby.

Energetická transformace však nebude možná bez modernizace infrastruktury. Slovensko zatím zaostává v budování nových interkonektorů a posílení přenosové soustavy. Také lepší napojení na regionální plynové a ropné toky je zásadní, pokud má země plnit roli stabilního článku evropské energetické bezpečnosti a partnera Ukrajiny.

Energetický šok po roce 2022 zasáhl ocelářství, chemický průmysl i automobilky, které stavěly na levné energii. Krátkodobě to znamenalo propad a útlum výroby. Dlouhodobě jde o nutnou změnu trajektorie. Automobilky řeší přechod na elektromobilitu a diverzifikaci dodavatelů, ocelárny a chemičky musejí investovat do účinnějších technologií a dekarbonizace. Klíčová přitom bude předvídatelná daňová a investiční stabilita, která podnikům umožní zvládnout přechod na zelené technologie a výrobu s vyšší přidanou hodnotou. Model založený na laciné energii a levné práci je vyčerpaný. Růst musejí táhnout inovace, digitalizace a vyšší přidaná hodnota.

Vedle technologických inovací stojí před průmyslem i infrastrukturní výzva. Nedokončené dálniční tahy, slabá železniční síť a omezené logistické kapacity na východní hranici zpomalují adaptaci průmyslu na nové podmínky. Bez zrychlení výstavby a modernizace dopravní sítě se slovenský export i zapojení do rekonstrukčních projektů na Ukrajině mohou stát nekonkurenceschopnými. Rozhodující roli přitom sehráje systematické využívání Plánu obnovy a evropských fondů. Bez nich hrozí, že tlak na transformaci se promění jen v útlum výroby a ztrátu konkurenceschopnosti.

Druhý pilíř exportu?

Před rokem 2022 zbrojařský sektor spíše stagnoval, válka však povzbudila poptávku. Zakázky financované spojenci, například houfnice Zuzana 2, a nové programy vytáhly tržby i ziskovost řady firem, k nimž se řadí VOP Nováky, Konštrukta-Defence, MSM Group, Grand Power a Glock SK. Do hodnotového řetězce se zapojují i technologické firmy jako Aliter, SEC či Telegrafia.

Slovenský export zbraní od ruské invaze narostl desetinásobně a v roce 2024 dosáhl objemu přes 1,1 miliardy eur – tedy téměř 0,9 procenta HDP. To je v poměru k ekonomice jen o málo méně než ve Spojených státech, globální jedničky v obchodu se zbraněmi. Slovensko se tak

Houfnice Zuzana 2.

Foto: Wikimedia Commons/Jacob Bradford

během tří let stalo jedním z nejrychleji rostoucích hráčů evropského zbrojního odvětví.

Největší potenciál má výroba munice, kde Ukrajina a NATO pociťují největší nedostatek, a také nové technologie, jako jsou simulátory, senzory či komunikační systémy. Vývoj však odhaluje i strukturální slabiny: část podniků má omezené kapacity nebo je závislá na subdodávkách z ciziny. Jedná se třeba o speciální výkovky pro houfnice Zuzana. Současně se ukazuje rozdíl mezi firmami s mezinárodními zkušenostmi (kupříkladu Aliter, SEC) a těmi, které zůstávají navázané jen na domácí trh.

Rozhodující bude, zda stát a firmy dokážou boom ukotvit v dlouhodobých kontraktech, v evropských programech na společné vyzbrojování a v investicích do výzkumu a vývoje. Pokud ano, obranný průmysl se může stát vedle automobilového sektoru druhým pilířem slovenského exportu. Pokud ne, hrozí, že boom splaskne – jen jako další válečná bublina.

Riziko politické izolace

Ruská agrese zásadně změnila i institucionální prostředí, v němž se Slovensko pohybuje. NATO po summitu v Haagu posunulo ambice obranných výdajů: z někdejších dvou procent HDP na minimálně 3,5 procenta pro armádu a až 1,5 procenta pro širší bezpečnost do roku 2035. Pro Slovensko to znamená, že se obrana stane jednou z největších položek rozpočtu. Bude nutné sladit tyto výdaje s fiskální konsolidací a dlouhodobou udržitelností veřejných financí. Bez efektivní komunikace a vysvětlování se vyšší obranné výdaje stanou snadnou kořistí populistů, a tím i hrozbou pro stabilitu celé bezpečnostní strategie.

Na evropské úrovni se válka stala katalyzátorem hlubší integrace Ukrajiny. Slovenská vláda spolu s Eximbankou

vypracovala dopadovou analýzu vstupu Ukrajiny do EU, která ukazuje, že rozšíření nemusí být hrozbou, ale spíše příležitostí, a to zejména pro východní Slovensko. Otevírá se prostor pro přeshraniční projekty, dopravní a energetickou infrastrukturu i nové investice, které mohou regionům přinést růst. Analýza zároveň představuje klíčový podklad pro vyjednávání o víceletém finančním rámci EU v letech 2028–2034. Slovensko tak může nejen čerpat, ale i aktivně formovat evropské priority od infrastruktury až po digitalizaci a zelenou transformaci.

Současně se ukazuje význam visegrádské spolupráce. Tranzitní koridory, energetická bezpečnost a pracovní migrace jsou témata, jež žádná země regionu nevyřeší sama. Koordinace v rámci visegrádské čtyřky, ale i širší středoevropské platformy, může posílit vyjednávací pozici vůči Bruselu i NATO a zároveň minimalizovat riziko, že jednotlivé státy budou hrát pouze na vlastní účet. Pokud však Slovensko nezrychlí investice do vlastní infrastruktury a nenajde shodu na stabilním financování obrany, hrozí, že zůstane na okraji regionálních dohod, zatímco Polsko a Rumunsko budou určovat tempo i priority celé střední Evropy.

Pokud má Slovensko reálně využít příležitosti, které přinese poválečná obnova Ukrajiny a nový unijní víceletý rozpočtový rámec (MFF), nesmí podkopávat jednotu Západu. Pokračující blokování sankcí proti Rusku – naposledy u 18. balíku – a inscenované kontakty s Vladimírem Putinem a Sergejem Lavrovem přímo oslabují kredibilitu Slovenska u partnerů. Kyjev dal jasně najevo, že nebude spolupracovat se státy, které podřívají evropské úsilí a udržují zvláštní vztahy s Kremlm. Taková politika by nepůsobila jen reputační ztrátu, ale zničila by důvěryhodnost Slovenska, a hrozilo by, že slovenské firmy budou

vyřazeny z klíčových projektů jedné z největších investičních příležitostí 21. století.

Válka na Ukrajině postavila Slovensko před historický test. Odhalila slabiny – závislost na levné energii, podfinancovanou infrastrukturu či demografický útlum –, ale zároveň otevřela prostor pro zásadní transformaci: posílení obranného průmyslu, technologickou modernizaci i účast na rekonstrukci Ukrajiny. Rozhodující dekáda 2025–2034 určí, zda Slovensko tuto šanci využije. Klíčové kroky jsou jasné:

- stabilní financování obrany a vysvětlení veřejnosti, proč jde o investici do vlastní bezpečnosti;
- urychlená výstavba infrastruktury a interkonektorů, aby země nebyla vytlačena Polskem a Rumunskem z regionální logistiky a tranzitu;
- strategické využití evropských fondů (MFF 2028–2034) jako páky pro zelenou transformaci, digitalizaci a rozvoj lidského kapitálu.

Budoucnost Slovenska nebude určena jen debatami o sankcích či plynu, ale hlavně tím, zda se země dokáže definovat jako sebevědomý a spolehlivý člen demokratického Západu. Obnova Ukrajiny je šancí, která se nebude opakovat. Slovensko se musí rozhodnout – být uprostřed dění, nebo zůstat na periferii.

Dávid Bořuta

Článek vznikl v rámci projektu Reflections of the War in Ukraine in Visegrad Countries. Projekt je spolufinancován vládami České republiky, Maďarska, Polska a Slovenska prostřednictvím visegrádských grantů z Mezinárodního visegrádského fondu. Posláním fondu je podporovat myšlenky udržitelné regionální spolupráce ve střední Evropě.

Trump připravil Evropu o prázdniny, a nejen to

Evropa má za sebou neklidné léto, a to nejen kvůli pokračující ruské agresi vůči Ukrajině, ale také kvůli neutuchající a vesměs škodlivé aktivitě staronového amerického prezidenta Donalda Trumpa. Po desetiletí budovaná důvěra mezi oběma břehy Atlantiku mizí v nenávratnu.

Bezvýsledné setkání Donalda Trumpa s Vladimírem Putinem 15. srpna na Aljašce utvrdilo evropské lídry v přesvědčení, že americký prezident nemá ani strategický plán, ani záračný recept, jak přimět ruského diktátora k zastavení války na Ukrajině. Naopak, podle očekávání opět podlehl Putinovu „šarmu“. Rozbalil mu k nohám červený koberec, vsadil na poplácávání a šuškáni ve dvou na zadní sedačce auta, aby nakonec z „historické“ schůzky nevykřesal pro Ukrajinu a pro Západ vůbec nic.

To se však nesmí říkat, a tak evropští premiéři a prezidenti nasadili přívětivou tvář a vydali se po aljašské schůzce do Washingtonu Trumpa vyslechnout jako stafáž ukrajinského prezidenta Volodymyra Zelenského. Přinej-

menším se jim povedlo zabránit, aby ho Trump vypeskoval jako minule. Výsledkem je jakási plichta. Američané si zatím nad Ukrajinou neumyli ruce, dávají však jasně najevo, že je to pro ně hlavně evropský problém. A Evropané se snaží, seč mohou, aby se zhostili historické odpovědnosti. Nemají však prozatím objektivně sílu přestříhnout pupeční šňůru spojující je s Washingtonem. A hned tak ji mít nebudou.

Jsmo tudíž svědky kolísavé politiky, kdy normální fungování Evropské unie blokuje „ruští trojští koně“ v podobě Maďarska a Slovenska. Ostatní se uchylují k náhražce v podobě „koalice ochotných“. Ta sice chvályhodně zahrnuje také nečleny EU včetně Velké Británie, Norska či

Zatímco Donaldu Trumpovi bylo při červencovém jednání ve Skotsku do smíchu, Ursula von der Leyen neskryvala rozpaky.

Foto: Wikimedia Commons/The White House/Daniel Torok

Kanady, její schůze však zatím působí spíše jako sympatické potlachy než strukturovaná aktivita s konkrétní agendou.

Francouzský prezident Emmanuel Macron, britský premiér Keir Starmer a německý kancléř Friedrich Merz, kteří v ní hrají prim, napřed usilovali o to, aby se ukrajinský konflikt začal řešit vyhlášením příměří. Když to Trump pod Putinovým vlivem odmítl, pustili se do vymýšlení bezpečnostních záruk pro Ukrajinu. Tedy její ochrany před ruskou recidivou po uzavření hypotetického míru, který není vůbec na spadnutí, spíše naopak. Jsou připraveni dál a lépe vyzbrojovat ukrajinskou armádu, ba v některých případech vyslat do země tisíce vojáků, kteří by dohlíželi na plnění mírových podmínek. Ovšem pouze za účasti Spojených států, jejíž podoba a forma jsou zatím nejasné. Na ukrajinská města mezitím dál útočí ruské rakety a drony.

Polovirtuální schůzka zmíněné koalice na začátku září dobře ukázala, že na straně Evropy panuje silná vůle pokročit. Prezident Macron dokonce mluvil o formálním závazku šestadvaceti zemí vyslat vojáky na Ukrajinu nebo se zapojit do týlového zajištění na zemi, na moři a ve vzduchu. Když se však lídři po schůzi spojili s Donaldem Trumpem, aby se k nim přidal a zavázal se poskytnout

americkou odstranovací „záchranou síť“, velitelské systémy a zpravodajské informace, nedočkali se ničeho.

Aby bylo jasno – je velmi dobře, že se Evropa emancipuje, že si uvědomuje škodlivost své přehnané závislosti na USA v oblasti bezpečnosti. Že je schopna se vymanit ze zaběhnutých mechanismů EU, když je pravidla znemožňují používat, a v podobě koalice ochotných, kam chvályhodně pevně patří i Česká republika, celkem úspěšně improvizovat a posouvat

se kupředu. Pokud se Trumpovi něco povedlo, je to definitivní rozhodnutí s představou, že bezpečnost Evropy zajišťuje NATO, tedy Spojené státy. Evropa díky němu rázem vyspěla a začíná se stavět na vlastní nohy. Jde to však pomalu a ztuhá.

Urychlené rozdávání karet vynucené válkou i Trumpovým počínáním mělo vliv i na českou politiku. Koaliční vláda Petra Fialy se velmi jednoznačně postavila nejen za Ukrajinu, ale v rozporu s tradiční linií nejsilnější vládní strany ODS také za evropskou emancipaci a „strategickou autonomii“, tedy posilování integrace. Opoziční uskupení tento posun pak přimělo k tomu, že se začala vymezovat opačně, do jisté (hnutí ANO) nebo do značné (SPD, Stačilo!) míry. Není tedy vyloučeno, že po volbách česká aktivita v rámci koalice ochotných ochabne.

Novou prioritu v podobě obrany a bezpečnosti odráží závazek všech jedenatřiceti členských zemí Severoatlantické aliance vydávat do deseti let na obranu 3,5 procenta HDP, k čemuž se pod americkým tlakem zavázaly na červnovém summitu v Haagu. Zmíněná priorita dominuje také návrhu sedmiletého rozpočtu EU na léta 2028–34, který Evropská komise předložila v červenci. Nadpoloviční většina vlád členských zemí EU už využila nové možnosti se zadlužit pro potřeby obrany, aniž by se jim to počítalo do rozpočtového schodku podle unijních pravidel. A devatenáct z nich včetně Česka se přihlásilo o půjčky z nového nástroje SAFE, které jsou primárně určeny pro nákup zbraní – pro sebe, ale také a zejména pro Ukrajinu.

Pro Trumpovy Spojené státy jsou toto vše dobré zprávy. Prezident si při červencovém jednání s předsedkyní Evropské komise Ursulou von der Leyen vynutil závazek, že státy EU budou masivně nakupovat americké zbraně. Na jedné straně tedy dochází k rychlému posilování evropského vojenského průmyslu včetně českých zbrojovek a souběžně také k tlaku na dovoz amerických zbraní. Zatím jsou obě linky víceméně slučitelné, ale nastane okamžik, kdy budou nutně stát proti sobě. Už dnes část členských zemí NATO v čele s Francií horuje pro „evropské“ zbrojení, zatímco další včetně Česka dávají přednost mixu s převládajícími zakázkami z USA.

Podivná golfová diplomacie

Prapodivné setkání Trumpa s šéfkou Evropské komise na golfovém hřišti ve Skotsku koncem července vyplodilo i další bizarnosti, jako příslib, že EU nakoupí americkou ropu a zkapalněný plyn za 750 miliard dolarů a že evropské firmy budou v USA investovat 250 miliard dolarů. Není totiž v moci Evropské komise něco takového zařídít. Jak nákupy energetických surovin, tak soukromé investice se řídí tržními pravidly a ničím jiným. Trump však bude moci kdykoli neplnění těchto závazků použít jako klacek, který jsme mu jaksi dobrovolně dali do ruky.

Hlavním výsledkem zmíněného „golfového“ summitu byl evropský souhlas s tím, že naprostá většina zboží dováženého z EU do USA bude zatížena patnáctiprocentními cly, zatímco evropské tarify na americké komodity klesnou vesměs na nulu. Ve sportu by takový výsledek bez dalšího znamenal 15:0 pro Ameriku. Šéfka Komise ho označila za nejlepší možný a měla také kus pravdy, podíváme-li se, jakými cly Trump počastoval další státy světa. V každém případě si evropští exportéři ve srovnání se stavem na začátku roku podstatně pohoršili.

O obchodním uspořádání se pod Trumpovým tlakem přitom vyjednávalo řadu měsíců. Na stole byla řada variant včetně evropského návrhu na bezcelní zónu volného obchodu. Komisař Maroš Šefčovič se opakovaně scházel s americkými protějšky. Nakonec však spolkla šéfka Komise americký diktát bez jakéhokoli jednání, jak posléze odhalila generální ředitelka pro obchod v Evropské komisi Sabine Weyand.

Měla zajisté pravdu v tom, že předsedkyně von der Leyen podřídila obchodní zájmy EU těm politickým. Nechtěla se Trumpovi postavit, jako to udělala třeba Čína, rozpoutat obchodní válku, i když EU má ekonomicky dostatečnou váhu na to, aby ji ustála, ba vyhrála. Obává se však, že takové počínání by jen prohloubilo protievropskou náladu amerického prezidenta a jeho okolí, s neblahými důsledky pro obranu, bezpečnost a zejména Ukrajinu.

Nezapomínejme, že Trump opakovaně označoval EU za nástroj zla, který byl vytvořen proto, aby škodil Spojeným státům. Stejně tak si pamatujeme, jak opakovaně obvinil prezidenta Zelenského, že si za válku na ukrajinském území může sám; kdyby byl Trump prezidentem v roce 2022, nikdy by k ní nedošlo. Vždyť mu to potvrdil sám Putin!

Ano, onen Putin, na kterého se Trump už několikrát hodně zlobil, jemuž vyhrožoval sankcemi a postihy, a to v konkrétních lhůtách, které všechny nechal pak marně uplynout.

Sázka na přetvářku

Za této situace zatím v Evropě převládá taktika souhlasu, tedy jakéhosi poklonkování, hlazení ve směru srsti. Generální tajemník NATO Mark Rutte šel na haagském summitu v červnu až tak daleko, že amerického prezidenta oslovoval „daddy“. Všichni se můžou přetrhnout, aby se Trump cítil dobře, aby měl Evropany rád, aby se k nim netočil zády, ale blahosklonně jim naslouchal. Jistě vědí, proč to dělají. Uvědomují si, že bránit Evropu bez USA by momentálně bylo mnohem, ale mnohem těžší. Že by roztržka znamenala velké vítězství pro Rusko, bez jediného výstřelu, a chmurnější perspektivu pro Ukrajinu.

Otázkou je, jak dlouho tato přetvářka vydrží. Trumpovi lidé si totiž brousí zuby na evropskou legislativu regulující digitální trhy a digitální služby. Kamarádům ze Silicon Valley, kteří stáli po Trumpově boku při jeho inauguraci, se hrubě nelíbí postihy, jež jim hrozí kvůli nedodržování pravidel obsažených v nařízeních Digital Markets Act (DMA) a Digital Services Act (DSA). Viceprezident J. D. Vance obviňuje EU dokonce z cenzury a pošlapávání demokracie.

Trump se tedy opět chopil svého oblíbeného klacku v podobě celních tarifů. Pokud budou Evropané americké podniky poškozovat svými zákony, vykašle se na dohodu o 15 procentech a napaří jim daleko vyšší cla. Těmito hrozbami vymazal všechny evropské obhajoby nevýhodného „dealu“ ve jménu stability, jistoty a předvídatelnosti. A otevřel další frontu, na které bude Evropanům obzvlášť ouvej, protože se po nich bude chtít, aby se zřekli vlastní legislativy, v jejíž prospěšnost věří. Nebo aby ji neaplikovali na společnosti Google, Meta, Apple a další americké technologické giganty, což vyjde nastejno.

Zatím se zdá, že Evropská komise nehodlá ustoupit. Bude však zřejmě našlapovat hodně opatrně a v rozjetých kauzách proti americkým firmám bude prosazovat spíše nízké, ba symbolické pokuty i tam, kde by za porušení pravidel mohla chtít miliardy. Uvidíme, zda to bude stačit.

V každém případě má Evropa za sebou opravdu mizerné léto, v podstatě bez prázdnin, a to nejen kvůli ruské zvůli vůči Ukrajině, ale také kvůli neutuchající a vesměs škodlivé aktivitě amerického prezidenta. Více než půl roku po jeho příchodu do Bílého domu konstatujeme, že po desetiletí budovaná důvěra mezi oběma břehy Atlantiku je v nenávratnu, že ji vystřídaly obezřetnost, podezřavost, podlézání a dvojí řeč. A to ještě nezmiňujeme Trumpovo vměšování do vnitřních věcí evropských zemí, kde on a jeho lidé vesměs podporují populistické síly odmítající evropskou integraci. Do konce jeho mandátu se máme ještě na co těšit.

Karel Barták

Mladí Ukrajinci dál nesou étos Majdanu

Ve druhé polovině července došlo ve válkou zmítaném Kyjevě a řadě dalších ukrajinských měst ke zcela bezprecedentnímu dění. Poprvé od ruské invaze v únoru 2022 se Ukrajinci vydali do ulic, aby protestovali proti omezení nezávislosti protikorupčních institucí. Právě korupce totiž podle nich „zabíjí ukrajinské vojáky“. Opět se tak potvrzuje, že i za války je ukrajinská občanská společnost živá a má k vývoji ve své vlasti co říct.

Rozbuškou protestů se stalo schválení zákona, který fakticky likvidoval nezávislost dvou klíčových protikorupčních institucí – Národního protikorupčního úřadu Ukrajiny a Specializované protikorupční prokuratury. Kromě obsahu vzbudil pobouření i nestandardní způsob schválení zákona, které proběhlo spolu s podpisem prezidenta Volodymyra Zelenského v expresním tempu.

Oba orgány vznikly v rámci reformního procesu po krvavých protestech na kyjevském Majdanu a prvním ruském útoku na Ukrajinu v roce 2014. V tehdejší situaci se občanským aktivistům s vidinou přiblížení se Ukrajiny standardům Evropské unie a mezinárodním partnerům otevřelo okno příležitosti a podařilo se jim prosadit celou řadu změn, které zcela proměnily obraz země.

Po výše uvedeném tlaku veřejnosti byla platnost letošního nového zákona o protikorupčních institucích po pár dnech rychle zrušena. Zůstala po něm ale pachut a posílila nedůvěru vůči prezidentu Zelenskému. Celá situace je totiž symptomem mnohem širších problémů, s nimiž se Ukrajina potýká celá desetiletí.

Není žádným tajemstvím, že byla dlouhodobě skrz naskrz prolezlá korupcí, což reflektoval i Index vnímání korupce organizace Transparency International. V něm se země dlouhodobě umísťovala mezi evropskými státy na úplném dně a o něco se zlepšila právě až po roce 2014. Ukrajinu přitom netrápila jen „velká“ korupční schémata ve vysoké politice prorostlé s velkým byznysem, ale i každodenní „drobná“ korupce u lékařů, na policii, ve školách nebo na úřadech, kterou si pracovníci s velmi malými platy přivydělávali. Před Majdanem se naprosto běžně děly i takové věci, že na oficiálních reklamních plochách v kyjevském metru byl kontakt na kancelář, jež za poplatek studentům napsala bakalářskou nebo diplomovou práci.

Pokud jde o „velkou“ korupci v politice a byznysu, dostalo se jí pozornosti už v 90. letech minulého století po vzniku nezávislé Ukrajiny. Jejím nechvalně proslulým symbolem se stal premiér z let 1996–1997 Pavlo Lazarenko, kterého v USA odsoudili za praní špinavých peněz k osmi letům vězení. Jeho blízkou spolupracovnicí byla mimochodem „prozápádní“ expremiérka Julija Tymošenko, jež se stala jedním ze symbolů oranžové revoluce roku 2004, kdy se Ukrajincům podařilo zvrátit výsledek zfalšovaných prezidentských voleb. Vedle toho nechvalně prosluli i ukrajinští oligarchové, kteří se hlavně v období vlády pre-

zidenta Leonida Kučmy (1994–2004) netransparentně dostali k pohádkovým majetkům.

Janukovyčovo muzeum

Zcela obludných rozměrů ale dosáhla korupce v období vlády prezidenta Viktora Janukovyče (2010–2014), kterého Ukrajinci donutili po zabití stovky protestujících na Majdanu v srdci Kyjeva k útěku ze země. Po něm byla pro veřejnost otevřena Janukovyčova opulentní rezidence Mežyhirja nedaleko hlavního města, která doslova přetéká zlatem a leží na místě sovětské vládní rezidence nelegálně převedené do soukromých rukou.

Z objektu se proto stalo jakési muzeum korupce, ve kterém jsou kromě hlavního sídla ukrajinského exprezidenta k vidění luxusní dům pro návštěvníky v podobě lodi, soukromá zoo či garáž se sbírkou drahých aut. Bývalý prezident přitom nebyl zdaleka jediným majitelem luxusních kýčovitých rezidencí pořízených za korupční peníze. Podobně opulentní obrázky se Ukrajincům naskytly například po vstupu do domu tehdejšího generálního prokurátora Viktora Pšonky, u něhož se našel i obraz, na kterém byl vyobrazen jako římský císař.

Není proto divu, že po těchto zkušenostech a v momentě, kdy byla ukrajinská vláda po ruské anexi Krymu a rozpoutání války v Donbasu oslabena, se Ukrajinci za pomoci mezinárodních organizací v čele s EU a Mezinárodním měnovým fondem (MMF) pokusili o změnu. V tomto zápalu došlo ke vzniku výše zmíněných protikorupčních institucí, ale také například transparentního elektronického systému pro zadávání veřejných zakázek ProZorro.

Notoricky zkorumpovaná milice byla rozpuštěna a nahrazena moderní policií. Kromě kompletní prověrky všech příslušníků staré milice bylo jedním z klíčových protikorupčních opatření zavedení na ukrajinské poměry velmi slušných platů, díky nimž neměli policisté cítit potřebu brát úplatky. Dalším povedeným krokem už za prezidenta Zelenského pak byla velmi úspěšná digitalizace státu, jež umožňuje Ukrajincům vyřizovat prakticky veškerou komunikaci s úřady přes mobilní aplikaci, což opět omezuje korupční potenciál.

Zdaleka ne vše ale bylo v tomto období růžové. Velkou část reformu se nakonec i přes tlak aktivistů zavést nepodařilo a jiné nebyly dotaženy do konce. To se týkalo i zmíněné policie. V případě protikorupčních orgánů se pak

dlouhé roky čekalo na zavedení třetí instituce – speciálního protikorupčního soudu. Do té doby se totiž korupčními případy vyšetřovanými protikorupčním úřadem a prokuraturou zabývaly obvyčejné soudy, které byly plné starých zkorumpovaných soudců, a proto se je nedařilo dotáhnout do konce. A právě soudy zůstávají asi nejslabším místem v celém ukrajinském systému dodnes.

Druhou velkou změnou v otázce přístupu ke korupci se stala ruská invaze z února 2022. Po ní se na Ukrajině objevil vlastenecký sentiment, v jehož rámci Ukrajinci odmítali dávat a přijímat úplatky, protože korupce pomáhá nepříteli. To samozřejmě neplatí zdaleka pro všechny a je známou věcí, že za úplatek bylo možné se vyhnout naručování do armády nebo utéct ze země.

Zároveň ukrajinští novináři a aktivisté přestali s investicemi a nechali vládě po určitou dobu klid na práci. S postupem času, když se armádě podařilo odrazit hlavní útok na Kyjev a situace se stabilizovala, se ale ke své činnosti vrátili. Už na začátku roku 2023 začaly být opět zveřejňovány texty odhalující korupci, která se týkala ministerstva obrany. To podle novinářů a vyšetřovatelů nakupovalo za dvakrát až třikrát vyšší než běžné ceny potraviny pro armádu a nestandardními cestami skrze firmy napojené na lidi ze Zelenského strany Sluha lidu také vojenské oblečení. V důsledku toho byl nakonec v září 2023 odvolán tehdejší ministr obrany Oleksij Reznikov.

Vedoucí kanceláře prezidenta Zelenského Andrij Jermak.

Foto: Wikimedia Commons/ President Of Ukraine

S postupem času nicméně začal narůstat tlak na protikorupční instituce a nevládní organizace, které se tímto tématem zabývají. Velký rozruch způsobily domovní prohlídky u známého aktivisty Vitalije Šabunina, proti nimž protestovala celá řada osobností. Podle interpretace ukrajinských aktivistů to bylo způsobeno tím, že se protikorupční orgány začaly dostávat příliš blízko prezidentské kanceláři a úzkému kruhu kolem Volodymyra Zelenského. Právě jeho prezidentská kancelář dlouhodobě funguje nestandardně a uzurpuje si na úkor vlády mnohem větší pravomoci, než jaké jí podle ústavy přísluší.

Poslední kapka

Zároveň se v Zelenského okolí pohybuje řada osob s nepříliš dobrou pověstí a vytváří různé netransparentní vazby. Klíčovou postavou je šéf kanceláře prezidenta Andrij Jermak, který si do značné míry přivlastnil pravomoci ministra zahraničí a vytvořil kolem sebe síť loajálních spolupracovníků. Obvinění z korupce se dotklo mimo jiné vicepremiéra a rodinného přítele Zelenského Oleksije Černyšova a dnes již bývalého zástupce šéfa prezidentské kanceláře Rostyslava Šurmy. Zároveň se podle zjištění portálu *Ukrajinska Pravda* chystalo i obvinění byznysmena Timura Mindiče, jenž je spolumajitelem bývalé Zelenského produkční společnosti Kvartal 95.

Poslední kapkou pro ukrajinskou veřejnost nicméně bylo až zmíněné expresní schválení problematického zákona o protikorupčních institucích letos v červenci. Poté Ukrajincům došla trpělivost. I přes formální zákaz shromažďování za válečného stavu vyšli do ulic, přičemž v Kyjevě

se demonstrace konaly v blízkosti sídla prezidenta. Absolutně nejzásadnější je, že protesty probíhaly zcela poklidně bez jakéhokoli násilí a represí za velké účasti mladých lidí.

V souvislosti s tím se proto mluví o tom, že i na nejmladší generaci Ukrajinců přešel étos Majdanu a nebojí se aktivně postavit na obranu svých práv, což je nakonec i přes veškeré problémy země velmi dobrá zpráva. Ukazuje to totiž, že je ukrajinská občanská společnost živá a aktivní a že s válkou z ní nezmizely demokratické hodnoty. Pokud bude Ukrajina někdy chtít vstoupit do vysněné Evropské unie, za níž její občané pokládali životy už na Majdanu před více než jednácti lety, a být součástí Západu, pak je to to nejlepší, co si může přát.

Michal Lebduška

Kdo s koho? Třeníce v nejvyšším patře polského státu

Záříjová návštěva nově zvoleného polského prezidenta Karola Nawrockého ve Spojených státech ukázala pozorovatelům víc, než se původně očekávalo. Jeho setkání s Donaldem Trumpem proběhlo v mimořádně srdečné atmosféře. Americký vůdce nejenže zdůrazňoval význam spojení a přátelství mezi oběma zeměmi, ale dával ho do souvislosti s dobrým vztahem mezi oběma prezidenty.

Zdá se, že Karol Nawrocki dosáhl při jednání v Bílém domě prvního úspěchu, protože mu jeho americký protějšek veřejně potvrdil pokračující připravenost chránit východní křídlo NATO. Donald Trump totiž oznámil, že nemá v úmyslu stahovat vojáky ze základů na polském území, což je neobyčejně důležitý signál pro celou střední Evropu. Dopad Nawrockého americké cesty na polskou domácí politiku je však znepokojivý. Jsme svědky naprosté nespolečnosti mezi prezidentem a vládou v oblasti mezinárodních vztahů. Karol Nawrocki, jenž byl zvolen s podporou opoziční strany Právo a spravedlnost (PiS), se tak zároveň stává velkou výzvou pro neustále slábnoucí koalici vedenou premiérem Donaldem Tuskem.

Ve stejnou dobu byl na návštěvě USA také polský vicepremiér a ministr zahraničních věcí Radosław Sikorski. V Miami se setkal se svým americkým protějškem Marcem Rubiem, s nímž projednával spolupráci v oblasti bezpečnosti a energetiky a také scénáře řešení války na Ukrajině. V tomto ohledu je polsko-americká spolupráce zvláště podstatná, protože právě v polském Řešově přistávají letadla přepravující přes oceán pomoc pro Ukrajinu. Během svého amerického pobytu se Sikorski spolu s Rubiem zúčastnil také slavnostního předání Ceny Solidarity představitelce kubánské opozice. Do polské delegace mířící do Bílého domu však ministr zahraničí zahrnut nebyl. A nikoliv náhodou.

Na tiskové konferenci v Miami Sikorski uvedl, že se jeho země obrátila na USA coby hostitele summitu G20 v roce 2026 s prosbou o přizvání k tomuto formátu, jelikož Polsko již patří k zemím, jejichž hrubý domácí produkt (HDP) překračuje bilion dolarů. Toto pozvání se získat podařilo, ale obdržel ho právě prezident Nawrocki. To s ním plánuje hovořit Donald Trump, který téměř kompletně ignoruje premiéra Donalda Tuska i šéfa polské diplomacie.

Trapné instrukce?

Vládní tábor v čele s Tuskovou a Sikorského Občanskou koalicí se snaží tvářit, že je všechno v pořádku. K veřejnosti na jedné straně hovoří poněkud groteskně o strategické nadstranické spolupráci, zároveň ale ministerstvo zahraničních věcí připravilo pro prezidenta „instrukce“ ohledně jeho návštěvy v USA a premiér neváhal jejich existenci osobně zdůraznit. Tento dokument obsahoval stanovisko

vlády ve formě bodů k rozhovoru prezidenta s Donaldem Trumpem. Bylo tu rovněž uvedeno, o čem mluvit nemá (například o otázce nákupu výzbroje, podpoře při výstavbě jaderné elektrárny či o regulaci sociálních sítí). Celé to údajně zabíralo půldruhé strany formátu A4.

Napětí vzrostlo bleskově. Mluvčí prezidenta dokument ostře zkritizoval a označil ho za „žert“ a „trapné stanovisko MZV“. Podotkl také, že obsahuje samé truismy. Resort diplomacie se pokusil míč okamžitě odehrát s argumentem, že dokument adresovaný prezidentovi je jen zkrácená verze vládního stanoviska a že podrobné mnohastránkové materiály byly připraveny a předány dávno předtím.

Rozruch spojený s instrukcemi a jejich zveřejněním ale jasně dokazuje, že tření mezi prezidentem a vládou bude výrazně větší než za časů Nawrockého předchůdce Andrzeje Dudy, který byl rovněž nominantem PiS. Zahraniční politika se totiž začala využívat k vedení sporů na domácím hřišti, a to v míře, v níž zveřejnění poznámek, které standardně zůstávají jen v interním oběhu, přestává být čímsi nepřipustným.

Po zvolení Karla Nawrockého polským prezidentem se prezidentský palác výrazně posunul k radikálnější rétorice i stylu práce, než jakou praktikoval za Andrzeje Dudy. Nawrocki, který dříve působil v Institutu národní paměti, oproti svému předchůdci výrazně akcentuje otázku dějin a identity. Je to zřejmé z ostřejší rétoriky vůči Německu a Evropské unii i z častých odkazů ke kategorii „národní suverenity“ v kontrastu s mezinárodními institucemi. Zatímco Andrzej Duda – navzdory nezpochybnitelné loajalitě vůči straně Právo a spravedlnost – v zahraniční politice často hledal kompromis a snažil se udržovat vyváženější image, Nawrocki se rozhodl pro tvrdší kurs.

Mocné veto

Již několik prvních týdnů po Nawrockého nástupu do funkce ukázalo, že se střetům – jak s vládou, tak se zahraničními partnery – rozhodně nevyhýbá. V domácí politice silněji akcentuje potřebu „dekomunizace“ a „obranu tradičních hodnot“, což se projevuje v jeho veřejných vystoupeních i nominacích do různých funkcí. Ve výsledku se prezidentský tábor stal více ideologický a méně ochotný ke kompromisu. Spíše než na hledání široké dohody se orientuje na mobilizaci vlastní základny. Tím se současně

prezidentské období liší od toho předchozího, kdy se Andrzej Duda – navzdory kontroverzím – častěji snažil vystupovat jako prezident všech Poláků. Nová hlava státu má zjevně větší ambice a hledá cesty, jak je naplnit. Disponuje při tom, podobně jako jeho předchůdci, sadou ústavních kompetencí, s jejichž pomocí může velmi efektivně blokovat či komplikovat prosazování vládní politiky.

Nejvýznamnějším nástrojem je v tomto případě veto, které může zastavit každý zákon, pokud vládní většina ne-

rozhodnutí. Důležitá je také jeho úloha při ratifikaci mezinárodních smluv a zastupování Polska v mezinárodním prostředí.

V polském ústavním systému je však tvorba zahraniční politiky připisána především vládě, zejména premiérovi a ministrom zahraničních věcí. Prezident se na ní nicméně podílí – podepisuje mezinárodní smlouvy, jmenuje velvyslance a může mít vlastní diplomatickou aktivitu. Znamená to, že při nespolupráci mezi vládou a prezidentem mů-

Srdečné přivítání prezidentů Karola Nawrockého (vlevo) a Donalda Trumpa před zářijovým jednáním ve Washingtonu.

Foto: Wikimedia Commons/The White House/Molly Riley

disponuje třemi pětinami hlasů v Sejmu pro jeho přehlasování. Mimochodem, během prvního měsíce ve funkci Nawrocki vetoval vládní koalici hned sedm zákonů, jež tak spadly pod stůl. Prezident má také možnost předložit návrhy zákonů k posouzení Ústavnímu soudu, což může výrazně zpožďovat legislativní proces. Podstatným nástrojem je také zákonodárná iniciativa, která mu umožňuje předkládat vlastní návrhy, třeba i konkurenční vůči těm vládním. V situaci, kdy se vládní koalice trhá ve švech, se i takovéto zdánlivě konstruktivní kroky mohou ukázat jako účinná zbraň.

Polský prezident navíc hraje klíčovou roli rovněž v personální politice – jmenuje soudce, velvyslance a nejvyšší vojenské velení. Dává mu to reálný vliv na státní aparát. Coby vrchní velitel ozbrojených sil může působit na obrannou politiku a v krizových situacích i na strategická

že dojít ke vzniku dvoukolejné diplomacie, což silně oslabuje konzistentnost zahraniční politiky Polska a snižuje účinnost jeho diplomatického úsilí.

Ačkoliv byla Nawrockého návštěva ve Spojených státech obecně přijata dobře a většina komentátorů se shodla, že prezident dopadl nad očekávání dobře, nemění to nic na faktu, že zmatek doprovázející přípravu první zahraniční cesty hlavy státu do budoucna nevěstí nic dobrého. Vláda Donalda Tuska se musí připravit na neobyčejně tvrdý postoj prezidentského paláce a co nejrychleji začít pracovat na způsobech, jak realizovat vlastní politiku navzdory jasnému odporu vetem disponujícího Nawrockého. Nebude to snadný úkol, ale jen tak si dnešní vládní koalice může uchovat jakousi šanci, že se po příštích parlamentních volbách udrží u moci. Nejvíce z toho však bude bolet hlava Radosława Sikorského, který se poprvé za svou kariéru v nejvyšším poschodí polské diplomacie bude muset utkat se značnými mezinárodními aspiracemi úřadujícího prezidenta.

Wojciech Hofmański

Z polštiny přeložila Anna Šašková Plasová.

Postoje k Ukrajině jako polarizační faktor na Slovensku

Válka na Ukrajině trvá již čtvrtý rok a má na Slovensko vliv, který nelze přehlížet a jenž je pro evropskou budoucnost země zásadní. Nejde přitom primárně o faktory ekonomické, i když ty jsou samozřejmě také důležité. Postoje k této válce, k útočníkovi i oběti, jakož i konkrétní politiky Slovenska týkající se Ukrajiny a Ruska představují klíčový polarizační faktor ve slovenské populaci. I na pozadí jiných, silně rozdělovajících otázek se vztah k Ukrajině stal krátce po začátku války v únoru 2022 tématem, na kterém se posléze rozhodovaly slovenské parlamentní i prezidentské volby a jež pomohlo zemi vykolejit mimo normalitu.

Pamětníci postojů Slováků k Ukrajině by mohli být zpětně překvapeni. Vztah k ní byl před válkou nesrovnatelný s přístupem k ostatním sousedům Slovenska. Stručně řečeno, Ukrajina ve veřejném mínění příliš neexistovala. Na rozdíl od situace v Polsku, Maďarsku a Rumunsku, jež jsou také členy Evropské unie a rovněž s Ukrajinou sousedí, Ukrajinci na Slovensku nevyvolávali velké emoce. Většina populace toho o nich moc nevěděla a ani se o ně příliš nezajímala. K moři se na Ukrajinu nejezdilo, její produkty se nekonzumovaly, snad kromě pašovaných cigaret. Ukrajinci se vydávali do Česka za prací výrazně častěji než na Slovensko. Působení ukrajinské mafie z devadesátých let se stalo pod Tatrami minulostí. V hokeji Ukrajinci moc úspěšní nebyli. Z pohledu Slováků tak nebylo celkově o co stát.

Až dnes je zřejmé, a explicitně už o tom mluví i odpůrci Ukrajiny, že za současnými postoji mnohých Slováků stojí přebírání kremelských narativů. Vztah k Rusku je, a vždy byl, na Slovensku podstatně silnější než vztah k Ukrajině. A tak jedna část politické a společenské elity začala přebírat ruský pohled na Ukrajinu jako na umělý stát. Jako na nehistorickou entitu, která by vlastně ani neměla existovat, neboť je jen výsledkem dlouhodobého působení Západu na tamní populaci. A která byla, je a měla by být ruská. Slovinci většinou o období takzvané Smuty, o jednáních v Běloveském pralese v roce 1991, o Ivanu Frankovi, Stepanu Banderovi či Tarasu Ševčenkovi mnoho nevědí, ale o to rychleji si osvojili teze ruské propagandy.

Jde o kognitivní selhání, což lze dokumentovat právě tím, že si postoj k Ukrajině jako k „umělému státu“ osvojili právě mnozí Slovinci. Tvzení o nehistorické zemi se často, a ne zcela neopodstatněně, objevuje právě v souvislosti se Slovenskem. Takže proč podobný argument používají vůči Ukrajině i někteří jeho občané, umí vysvětlit zřejmě jen oni. Kognitivní havárie se vysvětluje obtížně.

Proti veřejnému mínění

Bezprostředně po začátku války však reakce Slováků mohla být, kteří znají vnitřní svět obyvatel země, překvapit. Tehdejší vláda Eduarda Hegera sice nezareagovala okamžitě, ale o to více se začaly organizovat všechny části

občanské společnosti. Bezprostřední pomoc uprchlíkům na hranicích s Ukrajinou i humanitární pomoc doručovaná do všech částí Ukrajiny byly viditelné a v jistých ohledech překonávaly podobné aktivity struktur občanské společnosti z jiných zemí střední a východní Evropy.

Následně zareagovala i Hegerova vláda. I když je to dnes do značné míry zapomenuto, spolu s Estonskem a Polskem bylo Slovensko mezi prvními státy, které začaly na Ukrajinu doručovat pomoc ve formě zbraní. A to i těch, o kterých se tehdy v západní Evropě moc neuvažovalo. Jednalo se o letadla, systémy protiletectvé obrany a množství dělostřeleckých nábojů. Abychom však byli upřímní – šlo vlastně o staré zásoby z období před rokem 1989.

Zde však zároveň začíná problém, který doprovází Slovensko do dnešních dnů. Jakkoliv dělaly tehdejší vláda i občanský sektor ve prospěch napadené země vše, co mohly, do značné míry se tím stavěly proti většinovému veřejnému mínění. Dnes, kdy se do jisté míry změnil i postoj Poláků, Čechů a mnoha dalších Evropanů, to může znít jako samozřejmost. Slovinci ale nebyli od počátku na tak výrazně proukrajinská a zároveň protiruská stanoviska připraveni ani je nevívali. Politici jako Robert Fico se toho rozhodli využít. Už tehdy, na jaře 2022, začíná pád Slovenska do autoritářství, koketování s Ruskem a přeměna na páriu Evropy.

Již první Eurobarometr mapující postoje obyvatel Evropské unie k Ukrajině (Flash Eurobarometr č. 506 z dubna 2022) poukázal na chybějící slovenský entuziasmus ve vztahu k Ukrajincům napadeným Ruskem. V otázce, zda k nim respondenti cítí sympatie, se Slovensko ocitlo na chvostě zemí EU spolu s Bulharskem a Maďarskem. Menší podíl odpovědí „rozhodně souhlasím“ zaznamenalo už jen Maďarsko. Bylo jen otázkou času, kdy se výsledek z dubna 2022 projeví v politice, a to i za pomoci masivní proruské propagandy na slovenských sociálních sítích.

Postoje k Ukrajincům na Slovensku nejsou výjimečné – vztahy k jiným národům s výjimkou Čechů nejsou významně pozitivnější a solidarita dlouhodobě chybí. Ani těžká situace Ukrajinců proto nevedla k jejich většinové akceptaci. Podle průzkumu Bratislava Policy Institute z února 2023 sice více než polovina Slováků souhlasila s přijímáním ukrajinských uprchlíků, v dalších otázkách

Bez úsměvu. Slovenský premiér Robert Fico (vlevo) a ukrajinský prezident Volodymyr Zelenskyy při zářijovém setkání v Užhorodu.
Foto: Facebook/zelenskyy.official

však převládal odpor. Většina nebyla ochotná obětovat část svého životního komfortu, neviděla v jejich přítomnosti žádný dlouhodobý přínos a obávala se oslabení ekonomiky i kvality veřejných služeb.

Nikoho tak nemohlo překvapit, že postoje k Ukrajincům a k ruské agresi se na Slovensku staly jedním z klíčových témat voleb – parlamentních v září 2023 i prezidentských v březnu a dubnu 2024. Analýzy se navíc shodují v tom, že téma války na Ukrajině tato hlasování i rozhodlo. U parlamentních voleb, po nichž se v čele koaliční vlády vrátil k moci Robert Fico, hrálo roli též vypořádání se s pandemií nemoci covid-19. Ale ty prezidentské, v nichž zvítězil vládní kandidát Robert Pellegrini, se točily prakticky výlučně kolem míru, mírotrvců a takzvaných válečných štváčů. Pellegrini přitom sliboval, že nezatáhne Slovensko do války. Na rozdíl do Andreje Babiše, jenž o rok dříve v českých prezidentských volbách vsadil na podobnou rétoriku, uspěl.

Otázka války rezonuje ve většině zemí střední a východní Evropy, ale na Slovensku je veřejné mínění dlouhodobě a silně utvářeno přáteli Vladimíra Putina a nepřáteli Volodymyra Zelenského. Politici se zároveň neustále přizpůsobují většinovému vkusu. Na to poukazuje i výzkum Globsecu z roku 2023. Porovnáme-li si země střední a východní Evropy, nikde není Ukrajina vnímána jako viník za válku v takové míře jako na Slovensku. Myslí si to 17 procent populace. Nikde není zároveň v takové míře vnímán Západ jako viník války. Tvrdí to až 34 procent Slováků, přičemž variantu, že za válku může Rusko jako agresor, si na Slo-

vensku zvolilo pouze 40 procent respondentů.

Pro srovnání: V Polsku označuje Rusko za viníka války na Ukrajině 85 procent dotázaných, zatímco Západ vnímají jako viníka jen čtyři procenta a samotnou Ukrajinu tři procenta. Česko se umísťuje někde mezi – Rusko vnímá jako viníka války 71 procent respondentů, Západ patnáct procent a Ukrajinu osm procent.

Otázkou tak zůstává, zda je Slovensko ve svém postoji k Ukrajině skutečně výjimečné. Ukazuje se, že navzdory uvedeným datům nikoliv. Všechny negativní trendy, které jsou přítomny na Slo-

vensku, známe i z jiných zemí. Je však patrné, že tyto trendy jsou na Slovensku masivnější a bohužel i destruktivnější. Dalším problémem země pod Tatrami je to, že si v mnoha ohledech svou diagnózu nepřipouští. Důvodů této situace najdeme několik.

Národní kulturní kód

Prvním specifikem Slovenska je prožívání panslavismu v jeho banální i útočné formě. Ruská federace již léta provádí nepřátelské hybridní operace proti západním liberálním demokraciím. Avšak pouze v některých zemích střední a východní Evropy je schopna úspěšně využít panslavismus k podrovnání liberální demokracie. Na Slovensku se panslavismus projevuje především v podobě romantického slavjanofilství a slouží k vyloučení a diskvalifikaci elit podporujících liberální pluralismus. Neprojevovali loajality ke slovanskému původu nebo zpochybňovali prapůvodních vazeb mezi všemi Slovany vede až k sebediskvalifikaci ve veřejné sféře.

Druhou dimenzí je silný autoritarismus obyvatel Slovenska. Všechny výzkumy analyzující míru autoritářství v populaci poukazují na to, že se Slovensko více podobá zemím východní Evropy než svým střeoevropským sousedům z Visegrádské skupiny. U nich je mimochodem v porovnání s některými státy západní Evropy tato míra také poměrně vysoká.

Třetím faktorem je významná antizápadnost slovenské populace, která je typická pro mírnou většinu společnosti a významně se od roku 1989 nezměnila. Několik výzkumů v této souvislosti poukazuje na souvislost s odmítáním menšin i antisemitismem. Podobně jako v případě autoritářství se míra antizápadnosti příliš nemění. Dnes už legendární analýzy Vladimíra Krivého z 90. let odhalily

podobnou míru antizápadnosti, jakou měří výzkumníci v současnosti.

Na čtvrtém místě by mnozí zřejmě očekávali výsledky čtyřicetiletého působení propagandy o věčné spolupráci se Sovětským svazem. Ale ta byla podobná v celém východním bloku, přesto jiné postkomunistické země ruským narativům tolik nepodléhají. Je proto zřejmé, že je důležité, jak se na časy před rokem 1989 v dané zemi vzpomíná. A v tomto má Slovensko za posledních 35 let značné resty. Současné kolektivní zapomínání na předchozí období, či dokonce amnézie části populace, je důsledkem toho, že období nesvobody po roce 1948 se ve filmech, literatuře i odborných knihách připomíná jen málo nebo vůbec. Rozdíl oproti například Česku a Polsku je až tak výrazný, že lze mluvit o dvou odlišných typech zemí, jež si prošly odlišnou transformací.

Poslední dimenzí je to, co zvenčí většinou nebývá viděno – slovenský utilitarismus. Snaha o přežití a přimykání se k velkým a silným se na Slovensku opakuje s železnou pravidelností. Slovinci jako malý národ vnímají přežití jako nejvyšší hodnotu a vše mu podřizují. Tento národní kulturní kód se projevoval v posledních čtyřiceti letech podobně jako v roce 1939 či po roce 1948.

Současné Slovensko tak hraje jen na sebe a na silné se snaží být milé. Vláda pod vedením Roberta Fica sice neblokuje potenciální členství Ukrajiny v EU, ale to zásadně nepřipomínkuje ani Rusko. Přesně v duchu ruské propagandy se Slovensko spíše podílí na zpochybňování konsensu v rámci EU ohledně války na Ukrajině a spolu s Maďarskem se podílí na podrývání autority ukrajinského

vedení. Premiér Slovenska si z domnělé prozíravosti ohledně budoucnosti vytváří aureolu vizionáře, který už dnes ví, že Ukrajina prohrála a Rusko vyhrálo. Vše je podle něj složitější a národní zájmy Slovenska se opírají o dobré vztahy s Ruskem.

Je však Robert Fico rusofilem, jak bývá vnímán? Ne úplně. Je to autokratický politik, jehož osobnost se v mládí formovala na přátelství a obdivu k Sovětskému svazu. Je přirozeně antizápadní, etatistický, z ekonomického hlediska korporativistický a staví se dlouhodobě proti otevřené společnosti. V mnohém je však i typickým představitelem jedné významné části slovenské elity. Jak Jozef Tiso, tak Gustáv Husák byli spíše oportunisty než milovníky Němců či Rusů. Důležité bylo v duchu kulturního kódu zajistit, aby národ přežil. A proto – vysvětlení je vlastně jednoduché. Ti, co nepřejí Ukrajině, ji prostě jen nevidí, protože při jejich pohledu na svět není důležitá. Mýlí se prakticky ve všem, ale to jim nevadí. Svá vysvětlení mají a jsou na sebe viditelně hrdí. Jako by chtěli říct: „Pokud by Ukrajina padla a přišli by Rusové, je třeba jim rychle nalít. Nás možná znásilní, ale na rozdíl od jiných nezabijí.“

Michal Vašečka

Článek vznikl v rámci projektu Reflections of the War in Ukraine in Visegrad Countries. Projekt je spolufinancován vládami České republiky, Maďarska, Polska a Slovenska prostřednictvím visegrádských grantů z Mezinárodního visegrádského fondu. Posláním fondu je podporovat myšlenky udržitelné regionální spolupráce ve střední Evropě.

Nespoutaný Kaliňák kráčí karpatskou cestou

Slovenský ministr obrany Robert Kaliňák je dlouholetou neodmyslitelnou dvojkou strany Směr a pravou rukou jejího předsedy a čtyřnásobného premiéra Roberta Fica. Od začátku byl vnímán jako představitel stranického podnikatelského křídla. Je přímo modelovým příkladem propojení politiky a byznysu.

Když v roce 1999 Robert Kaliňák spoluzakládal stranu Směr, býval žviální, řadu novinářů oslovoval křestním jménem, neměl problém debatovat se členy jiného politického tábora. Snažil se dát straně „lidskou tvář“, a vyvést ji tak z izolace. To bylo výhodné i pro Roberta Fica, jenž nedokázal překročit bariéru oddělující ho od novinářů.

O Kaliňákovi se nicméně už od začátku říkalo, že je člověkem Jozefa Brhela, jednoho z klíčových oligarchů v pozadí Směru. Do politiky přivedl i svého kamaráda a partnera v podnikání Jána Počiatka, budoucího ministra financí za Směr. Ten byl v polovině devadesátých let spolujednatel bratislavského podniku Harley Davidson, kde se setkávali motorkáři i lidé z podsvětí. A také Počiatok s Kaliňákem. Podnik chránila mafiánská skupina Takáčovců.

V červenci 2006 se Robert Kaliňák stal poprvé ministrem vnitra. O pár týdnů později zahájili policisté trestní stíhání proti neznámým pachatelům, kteří napadli slovenskou studentku maďarské národnosti Hedvigu Malinovou. Policie, jež nejprve zveřejnila přibližné portréty útočníků, však stíhání překvapivě rychle zastavila. Zmlácená dívka prý zbitá nebyla, skutek se tak nestal.

Ministr Robert Kaliňák a premiér Robert Fico zorganizovali tiskovou konferenci, na které z úst prvně jmenovaného zaznívaly věci, jež se evidentně nezakládaly na pravdě. Předkládal nepravdivé údaje v neprospěch oběti útoku, a to i v rozporu s lékařskými zprávami. Nemluvě o tom, že znal detaily z průběhu vyšetřování, což mu nepříslušelo. Zakrátko však soudní znalec potvrdil lékařské nálezy, a tedy i pravdivost tvrzení napadené studentky. Nicméně

Kaliňák slova Hedvivy Malinové i jejího advokáta označil za pohádky.

Až když se přihlásil svědek, jenž potvrdil, že studentka byla skutečně zbita, policejní prezident připustil, že se tak opravdu stalo. Policie ovšem znovu postupovala skandálně. Aby nezpochybnila předchozí veřejná Kaliňákova vyjádření, nechala sice zmíněného muže podat vysvětlení, ale nevyslechla ho jako svědka.

Přestože postupně vyšla najevo jména údajných útočníků, kteří se podobali dříve zveřejněným přibližným portrétům, Kaliňák s Ficem všechny okolo obviňovali ze lži. Politicky ovládnutá policie dále postupovala v souladu s Kaliňákovými veřejnými výroky. Ministr vnitra přitom stále opakoval, že Hedviga Malinová lže. Tato kauza jasně ukázala, kdo je Robert Kaliňák a čeho všeho je schopen. A proč má pro Roberta Fica tak velkou cenu.

System dvou světů

Speciální prokurátor Vasil' Špirko měl pověst neoblomného, nekompromisního a profesně nesmírně zdatného člověka, jenž se nenechá nikým zastrašit. Byl známý i tím, že hluboce nedůvěřuje policii, zejména v čase ministra Kaliňáka. V politicky citlivých kauzách byl proto velmi opatrný a všemožně si hlídal informace před potenciálními úniky. Dokonce až tak, že nejdůležitější úkony raději

Robert Kaliňák společně s českou ministryní obrany Janou Černochovou.
Foto: Facebook/rkalinak

prováděl sám. Špirko jako dozorující prokurátor dohlížel v roce 2016 na vyšetřování pozadí Kaliňákova podnikání. Chtěl také začít trestně stíhat nakládání s evropskými fondy na ministerstvu vnitra.

Následovala razie u Špirka a jeho obvinění, že ve zmíněné kauze kolem ministerstva vnitra vytvářel nátlak na svědka. Bylo zjevné, že se jedná o manévr k získání informací, na co všechno elitní prokurátor přišel. A zároveň šlo o způsob, jak ho od vyšetřování Kaliňákova byznysu odstavit a současně zastrašit jiné nepoddajné prokurátory.

Špirko doplatil na to, že nezapadal do partičky kolem Kaliňáka a tehdejšího policejního šéfa Tibora Gašpara. Obvinění prokurátora z trestného činu bylo později překvalifikováno na obvinění z přečinu, a nakonec bylo úplně zrušeno. Případ se dostal na stůl disciplinární komise Generální prokuratury, která Vasil'a Špirka definitivně očistila.

Zatímco však Špirka vyšetřovali, příznivá prokurátorka rozhodla, že Kaliňákovo podnikání je v pořádku. Takže

nepohodlný prokurátor už po svém očištění nemohl v uvedeném případě pokračovat.

Směr postupně vybudoval systém dvou světů. Prvním je reálný svět politiků a spřátelených byznysmenů, tedy šedá zóna mezi politikou a byznysem, a druhým svět nefunkčního právního státu, který lidi v šedé zóně důsledně chrání. Oba tyto světy spoluutváří jeden mocenský systém, jenž podkopává základy demokracie a likviduje její pravidla.

Navzdory velkému množství kauz vlád pod vedením Směru Kaliňák cynicky prohlašoval, že korupce v nejvyšších patrech politiky neexistuje. Pokud by však opravdu neexistovala, nebyl by přece nejmenší důvod odstavit prokurátora Špirka, když vyšetřoval pozadí Kaliňákova byznysu a podvody s daní z přidané hodnoty. Podle Kaliňáka však zlou náladu vyvolávala media, která prý neustále rozebírala vymyšlené či překroucené kauzy.

Cynismus a pomsta

Andrej Kiska, jenž byl prezidentem v letech 2014 až 2019, patřil podle průzkumů k nejpobulárnějším slovenským politikům. Svou popularitou a neoblomným hájením demokratických pravidel znamenal pro Směr i jeho koaliční partnery hrozbu. Jeho diskreditace, jež dala vzpomínout na vládnutí Vladimíra Mečiara, byla cestou, jak prezidentovi vzkázat, aby brzdil.

Diskreditačními nástroji byly úniky informací o Kiskově údajném daňovém podvodu a také kritika, že často využívá vládní speciál k soukromým letům. Při obou útocích hrál hlavní roli Robert Kaliňák.

„Mafiánský stát znamená, že stát zneužije hrubě svou moc k tomu, aby pošpinil, zdiskreditoval kohokoliv. Ukázalo se, že za vším, za celou touto organizací stojí ministr vnitra, který zneužívá Národní kriminální agenturu,“ řekl na začátku roku 2018 v jednom rozhovoru Kiska k úniku informací o daňové kontrole v jeho firmě. Prezidentův mluvčí Roman Krpelan zase upozornil, že podobně jako v případě Hedvivy Malinové Kaliňák na policejní tiskové konferenci komentuje vyšetřování, o němž by neměl nic vědět.

Rok předtím Kaliňák zaútočil na prezidenta, že k cestám za rodinou do Popradu zneužívá vládní letadlo. Policie však prezidentské kanceláři písemně potvrdila, že v případě hlavy státu neexistuje rozdíl mezi služební a soukromou cestou a že zabezpečuje ochranu a převoz chráněné osoby nonstop. Pointou bylo, že tuto možnost prezidentovi předtím navrhl sám Kaliňák.

Po vraždě novináře Jána Kuciaka a jeho snoubenky Martiny Kušnírové v roce 2018 následovaly protesty Za slušné Slovensko. Pod tlakem veřejnosti odstoupili premiér Robert Fico, policejní Tibor Gašpar a také ministr vnitra Robert Kaliňák. U všech tří se odstoupení zdůvodňovalo potřebou uklidnit situaci. Takže vlastně podle nich nedošlo k žádným chybám, kauzám ani skandálům, všechno bylo v pořádku, ale veřejnost se bouřila, tak ji bylo třeba utišit. Šlo o obyčejný cynismus.

Po volbách v roce 2020 a změně vlády měla policie rozvázané ruce, což vedlo k vyšetřování, obžalobě a v několika případech i k odsouzení lidí spojených se Směrem.

V poutech skončil též Robert Kaliňák, jenž byl obviněn z uplácení v korupčním případě týkajícím se Finanční správy. Jakou roli Kaliňák v kauze sehrál, podrobně před soudem popsal bývalý šéf Finanční správy František Imrecze, později odsouzený za korupci. Ten také prohlásil, že byl součástí systému „kompenzace mezd“, který představoval „jeden z projevů organizovaného a úzkého propojení oligarchie s nejvyšší státní mocí v daném období“.

Kaliňákovo obvinění však generální prokuratura pod vedením Maroše Žilinky zrušila na základě sporného paragrafu 363. Nebyl to jediný případ, kdy generální prokuratura pomohla osobě svázané se Směrem. Za nadužívání sporného paragrafu a za nadpráci ve prospěch Ficovy strany čelil Maroš Žilinka opakované kritice.

Duch ústavy

Po volbách v roce 2023 se Směr vrátil k moci a Kaliňák se tentokrát stal ministrem obrany. Nedávno byla medializovaná informace, že neuvedl v majetkovém přiznání vilu, kterou v Chorvatsku vlastní jeho manželka. Porušil tím zákon a jako advokát i profesní etická pravidla.

Když vše prasklo, prohlásil, že dlouhé roky podniká a má dost peněz na to, aby si podobnou nemovitost mohl dovolit. Ještě obludněji však vyznívá jeho tvrzení, že chtěl chránit soukromí svých dětí, což považuje za vyšší zájem v duchu ústavy (!). Jeho rozhodnutí zamlčet vilu v majetkovém přiznání tedy prý bylo „absolutně správné“.

Něco takového může politikovi projít jen v nějaké banánové republice, vojenské diktatuře či v jiném autoritářském režimu, nikoliv však v civilizované demokracii. Současné Slovensko se však pod vedením lidí jako Robert Fico a Robert Kaliňák vyznačuje karpatskou mocenskou politikou, která inklinuje k autokraciím.

Kaliňák je tak dnes součástí vlády a strany, která rází pro-ruský kurs. Osobně mu to nemusí vyhovovat, ale nikdy nebude proti. Čím více se hovoří o Ficových schůzkách s Vladimírem Putinem, tím méně pozornosti se upírá na Kaliňáka, což mu plně vyhovuje.

Po loňském atentátu na premiéra Fica to byl Robert Kaliňák, kdo opakovaně informoval o jeho zdravotním stavu. Nikoliv tedy lékaři, kteří zřejmě dostali zákaz o Ficově stavu mluvit, ale ministr obrany! Kaliňák přitom opakovaně hovořil o potřebě smíření, zároveň však sám šířil nenávist vůči opozici a médiím.

Politiku pomsty a nenávisti rází dodnes. Neustále útoky na nepohodlné novináře, kritiky a oponenty jsou pravidelnou náplní jeho veřejných vystoupení. Vystupuje zdánlivě uhlazeněji než Fico, je však stejně arogantní a nenávistný. Z této cesty, na kterou se oba vydali, zřejmě již není návratu.

Marián Balázs

Fialova vláda neselhala, rozhoduje ale výsledný dojem

V Česku koluje okřídlené rčení, že volby tu nikdy nedopadnou tak, jak se zdá. Průzkumy ovšem dlouhodobě ukazují, že poměr mezi vládou a opozicí je stabilní, a to výrazně v neprospěch vládní koalice. A na obzoru není nic, co by to mohlo změnit. V předvolební atmosféře nastává čas na zodpovězení otázek: Jaká byla a je současná vláda? A co bude dál?

Premiér Petr Fiala (ODS) ke konci roku 2024 uvedl, že jeho vláda splnila 93 procent svého programového prohlášení. Ponechme stranou metodiku, kterou k tomu číslu došel, a pominěme to, že významná část bodů tohoto dokumentu má obecnější charakter. Mnoho kroků, jež v něm vláda slibovala, skutečně splnila: více financí na obranu, rozvoj infrastruktury či reformy ve vzdělávání i výzkumu. Prosadila penzijní reformu, změny ve zdravotnictví, a dosáhla pokroku dokonce i v tolik diskutované digitalizaci státu. Výčet by mohl být i delší, ale to není cíl tohoto textu.

Ukazuje se však, že část voličů vládních stran spokojená není. Důvodem je to, že nastal zásadní rozpor mezi očekáváním a výsledkem. I kdybychom přijali myšlenku, že vláda svůj program z větší části naplnila, neznamená to, že bylo doručeno voličům to, co si přáli. Samo programové prohlášení bylo totiž velkým kompromisem. Voličská očekávání vycházela z kampaně a dlouhodobého profilu jednotlivých, svými postoji značně odlišných stran a hnutí. Málokdo věnuje dost úsilí tomu, aby sledoval veškeré kroky vlády, chápal logiku kompromisů nebo pátral po zdůvodnění nutných, ale nepříjemných rozhodnutí. Důležitý je výsledný dojem. A ten dobrý není.

Počet úředníků neklesá, celkový počet státních zaměstnanců roste – zejména kvůli školství. Některé administrativní povinnosti zmizely, ale celkově se stát za čtyři roky ani nezlidštil, ani nezmenšil, ani se příliš nepřiblížil vizi efektivita a vstřícnosti. Nejde však jen o tyto sliby. Koaliční strany slibovaly též „deagrofertizaci státu“, a to na personální i systémové úrovni. Nestalo se. Mnozí voliči očekávali liberálnější přístup v různých hodnotových otázkách, ten se neprosadil. Stručněji řečeno, mnohá očekávání zůstala zcela nenaplněna.

Dalším důvodem, který současnou koalici ubírá podporu a za nějž je vláda kritizována, jsou „chyby v komunikaci“. Kritizovat komunikaci bývá často nejjednodušší cestou, jak problematizovat jakýkoliv negativní výsledek. V tomto případě je ale namístě uznat, že v těchto výtkách spočívá kus pravdy. Mnohé změny a pozitivní výsledky zcela zapadly. Odpovědnost za to leží na těch ministrech, kteří tuto oblast zcela podcenili – a fakt, že veřejnost mnohá jména členů vlády ani nezná, je toho přímým důkazem.

Vládě neprospěly ani některé – i když ne příliš četné – kauzy a skandály. Efekt však měly jen částečný. Dozimetr poškodil hnutí STAN a zbavil ho několika čelních politiků,

preferenci se však později vrátily na původní úroveň. Kauza s bitcoiny přibrzdila kampaň koalice Spolu, i když kvůli své složitosti nadělala méně škody, než se na počátku zdálo.

Zapomenutí voliči

Je však jeden faktor, který v debatách o rozpačitém působení současné vlády tak často nezní. Zdá se totiž, že vládní strany si nepropojovaly vlastní kroky se zájmy a potřebami svých cílových skupin, svých voličů. Příkladem budiž konsolidační balíček z roku 2023, jehož dopady měly být „rovnoměrně rozloženy na celou společnost“. Fakticky tedy zasáhl více voliče vlády než opozice, nebo se týkal tolika oblastí, že skutečně rozhořčil každého. Od jeho schválení nastal citelnější pokles přízně Fialova kabinetu.

A chyb bylo víc. Živnostníky vláda popudila nejenom zvýšením daní, ale například i zcela zbytečnou povinností registrovat se kvůli placení koncesionářských poplatků. A to i v situaci, kdy je platba nulová. Šlo o esenci zbytečnosti, jež jde na vrub ministra kultury Martina Baxy (ODS). Mladé voliče odrazuje nedostatečná výstavba nových bytů, selhání digitalizace stavebního řízení pak prakticky každého, kdo tento systém potřebuje. Obojí padá nejenom na exministra Ivana Bartoše (Piráti), ale šířeji na celou koalici. A příkladů, kdy vládní politika cíleně škodí vlastním voličům, jde najít mnohem víc. Stručně řečeno, řada kroků vlády naprosto postrádala cynické, nicméně efektivní politické uvažování. Byla-li příčinou kapitulace politiků před administrativními postupy, nebo konkrétní chyby konkrétních lidí, je z hlediska výsledku už druhotné.

Vše dosud uvedené ale neznamená, že by vláda jako celek selhala. V klíčových otázkách rozhodovala správně a v porovnání s předchozí vládou Andreje Babiše (ANO) je i podle měřitelných výsledků výrazně lepší. Lze uvést například hospodárnější fiskální politiku, rychlejší rozvoj infrastruktury a modernizace státu, zastavení nárůstu byrokracie či pokrok v dlouhodobě bolavých tématech, jakým je zejména penzijní systém. A zcela nesrovnatelná je v oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky, v níž držela kurs a měla výborné výsledky. V součtu šlo o jeden z těch lepších, stabilnějších a výkonnějších kabinetů v moderních českých dějinách. Přesto průzkumy dlouhodobě ukazují,

že pro vládní koalici blížící se volby nedopadnou dobře. Že nemá šanci svou většinu obhájit.

Logický závěr by byl, že vládní voliči přešli k opozici. Skutečnost je ovšem mnohem složitější. Konflikt mezi vládním blokem včetně Pirátů a opozicí představuje velký a hluboký dělicí příkop. Malá část voličů jej pochopitelně překonat může, ale skutečný zdroj velkého rozdílu mezi vládou a opozicí je jinde.

Už v roce 2021, kdy Spolu vyhrála volby s výsledkem 27,79 procenta, byl celkový podíl hlasů pro budoucí vládu, přičteme-li koalici PirSTAN, pouze 43,5 procenta. Součet současných opozičních subjektů včetně těch, které v letošních volbách kandidují v rámci nepřiznaných koalic, činil tehdy více než 53 procent. Vládní blok tak vyhrál jen díky propadlým hlasům pro komunisty, ČSSD, Přísahu a menší subjekty.

V roce 2025 se poměr volebních preferencí mezi vládou a opozicí s drobnými výkyvy ustálil na skóre 40:55. Vláda i s Piráty v průzkumech málokdy překoná součet 40 procent, opozice nepadá pod 55 procent. K přesunům tedy velmi pravděpodobně dochází, jde ovšem o jednotky procent. Hlavní důvod pesimismu ve vládním táboře je jiný. Problém tkví především v tom, že opoziční subjekty velmi úspěšně odčerpávají podporu od svých slabších konkurentů a integrují v sobě dříve propadlé hlasy. Jejich sjednocování funguje, propad hlasů bude výrazně menší.

To je největší změna oproti roku 2021 a největší hrozba pro současnou koalici.

Samotné preference ještě nemusejí znamenat jistý výsledek – mnozí svou plánovanou volební (ne)účast ještě přehodnotí. Problém je ovšem v motivaci. Zatímco opozice dokázala vyvolat ve společnosti extrémně nepřátelskou atmosféru vůči vládě, ona sama nevyvolává žádné zásadní očekávání toho, co přijde, pokud zvítězí. Hlavním motivem kampaně koaličních stran je zabránit návratu Andreje Babiše k moci a jeho spojení s otevřeně proruskými silami, s nimiž je očividně ochoten spolupracovat. Pravděpodobně jde o nejlepší prvek, který má vládní tábor v arsenálu. Nicméně to má velkou vypovídací hodnotu o samotné práci vlády a důvěře potenciálních voličů v její cíle. Mají ji podpořit jen proto, že alternativa je ještě horší.

Krátká paměť

Tento text vzniká na počátku září 2025, do voleb zbývá čtyři týdny. Bylo by překvapením, pokud by mezitím nevyšla najevo nějaká přelomová skutečnost, kauza či konflikt. Prakticky každé předchozí volby své silné tematické finále měly, ať už reálné, či virtuální. Vzhledem k charakteru dosavadní kampaně i metodám, které jednotlivé subjekty v kampani používají, se taková kauza pravděpodobně objeví spíše v řadách vlády.

Její šance na obhajobu už existuje jen teoreticky. Muse-la by zmobilizovat naprostou většinu svých příznivců a přivést je k urnám. Jenže část z nich už před časem rezignovala a nic nenasvědčuje obratu. Pokud vláda prohraje, odpovědnost tak nebude jen na ní, ale i na těch voličích,

Ministr vnitra Vít Rakušan (vlevo) a premiér Petr Fiala neztrácejí dobrou náladu. Alespoň navenek. Foto: Vlada.gov.cz

kteří zůstanou doma. Samotné přeskupení uvnitř opozice situaci nezmění – propad Motoristů sobě nebo komunistů schovaných za značku Stačilo! by jen přesunul jejich hlasy k ANO a SPD, takže by se ve sněmovně stejně promítly. Jediná cesta k obratu vede přes výrazné zvýšení volební účasti příznivců vlády. Jen tak lze poslat menší opoziční subjekty pod pět procent, aniž by se hlasy uvnitř opozičního bloku znovu přeskupily.

Zázračnou zbraní se nestane ani nově zavedená korespondenční volba ze zahraničí, na níž mnozí spoléhali. V roce 2021 totiž voliči na českých ambasádách dali vládní koalici 85 procent hlasů. Administrativně náročná procedura korespondenční volby nakonec přilákala ani ne 30 tisíc zájemců, počet hlasů z ní může být ještě nižší. I kdyby se poměr sil v zahraničí uchoval, takto získané hlasy ovlivní maximálně jeden mandát ze dvou set.

Spekulovat o složení vlády po vítězství opozice je samozřejmě předčasné. Dá se pouze odhadnout, že žádná ze současných vládních stran nepodlehne pokušení jít do ko-

alice s ANO. Šlo by o sebevražednou misi, na níž širší členstvo žádné z nich nemůže mít zájem. Nejpravděpodobnějším scénářem je tedy nějaká forma dohody Andreje Babiše s dalšími stranami ze současné opozice a vznik populistické a pravděpodobně nestabilní koalice, která bude další čtyři roky v Česku vládnout.

Sečteno, podtrženo: rozdělení české veřejnosti, které v ní existuje dlouhodobě a které nejvíce rozvinul Miloš Zeman, stále trvá. Vládní voliči, přezdívaní Česko A, se ukazují jako velmi kritičtí a nároční. Je zřejmé, že tato vláda nesplnila jejich očekávání. Řada z nich proto, jak ukazují průzkumy, k volbám nepůjde nebo bude volit opozici. Naopak příslušníci „Česka B“, voliči současné opozice, se dokážou sjednotit a zdá se, že jsou velmi motivovaní svůj názor prosadit. Jediné, co mají někteří zástupci obou skupin společného, je poměrně krátká paměť. Rozdíly mezi vládami Andreje Babiše a Petra Fialy jsou zřetelné, měřitelné a vyjádřitelné. Ovšem ani to zřejmě nestačí.

Antonín Berdych

Tvořily půlku disentu. Kam zmizely?

Rostoucí preference českých komunistů, kteří nikdy nepocítovali nutnost odstříhnout se od vlastní totalitní minulosti, a překrucování naší historie, za níž stojí mimo jiné ruský trolling, nám nepříjemně připomínají, že minulost není uzavřený dějepis, ale neustálá diskuse o jejím aktuálním chápání a aktivní péče o kolektivní paměť. Jednou z postupně objevených kapitol je zapojení žen do disentu.

Právě tomuto tématu se věnuje výstava *Ženská tvář revoluce*, která bude zahájena 12. listopadu v Paláci Metro na pražské Národní třídě během Týdne svobody a oslav sametové revoluce. Připomíná osudy českých, slovenských a polských disidentek a jejich důležitou roli v porážce komunismu. V čem je pro nás přínosné připomínání často méně viditelné a oceňované práce žen v opozici? Nejen ve střední Evropě sledujeme poptávku po silných mužích, z nichž někteří nastoupili do vysokých funkcí a jiní se v nich už vidí. Jejich agresivní rétorika slibující rychlá řešení naplňuje mediální a veřejný prostor. Není tedy na škodu upozorňovat na fakt, že za událostí zásadní pro naši demokratickou transformaci nestála ani tak velká gesta a křik, jako spíše neústupnost a osobní každodenní statečnost řady lidí. Byly to pak především disidentky, které po roce 1989 zmizely z politiky, byť často pokračovaly ve své angažovanosti v rámci neziskových organizací.

Pokud dnes vedeme boj s dezinformacemi, v němž hraje roli i zpochybňování zločinů komunismu, mohou být příběhy disidentek těmi, které mají univerzální potenciál předat jasnou informaci o reálném životě za železnou oponou. A promlouvat k těm, pro něž hrdinství mužů-disidentů (dnes už často spojených s jejich aktuální rolí na politické scéně) zůstává spíše provokujícím ideálem. Život disidentek byl kromě „činnosti směřující k rozvracení lido-

vědemokratického zřízení“ mnohem výrazněji propojen s každodenností představitelnou pro většinu lidí – ležela na nich zpravidla starost o děti a domácnost.

Jak lépe a srozumitelněji ilustrovat to, čím byl minulý režim ještě v osmdesátých letech, než pomocí příběhů, jako byl ten Drahomíry Šinoglové? Ta byla s manželem pronásledovaná za přečiny jako vyjádření nesouhlasu s okupací Československa (následoval vyhazov z práce), za prostý fakt, že šla při volbách za plentu, nebo za šíření samizdatu. Vše vyvrcholilo snahou ji navzdory těhotenství uvěznit a pozdějším zatýkáním, kdy jí přivolané sociální pracovnice vytrhly z rukou šestiměsíčního syna a odvezly ho do kojeneckého ústavu, ačkoliv stačilo zavolat jeho tatínkovi. Příběhy pronásledování matek a jejich dětí – to je rovina, v níž pro nás osudy disidentek mohou mít velmi aktuální přínos ve snahách udržovat historickou paměť společnosti. Vycházejí ze sdílených a poměrně jasných hodnot mateřství.

Jediná žena u stolu

Komplikovanější už je přijetí zásadní role disidentek v boji proti komunistickému režimu, když ženy vystupují z role obětí a jsou aktérkami důležitých událostí. Ve srovnání s jejich zapojením před rokem 1989 je najednou

Je málo známým faktem, že to byly ženy, Alina Pienkowska, Henryka Krzywonoš, Anna Walentynowicz a Ewa Ossowska, které zabránily dělníkům v Gdaňských loděnicích roce 1980 přistoupit na první dohody a ukončit stávkou, která díky tomu vyvrcholila vznikem Solidarity.

Foto: Mariusz Cieszewski / Polský institut v Praze

nízké zastoupení žen v dnešní středoevropské politice evidentní. Není to nějaké „postupné odcházení“. Opět si můžeme připomenout jeden konkrétní, tentokrát polský příběh. V jeho centru stojí velký kulatý stůl, k němuž v únoru 1989 zasedli představitelé polské demokratické opozice a komunistické vlády, aby se dohodli na podmínkách předání moci. Solidaritu tam s pětadvaceti muži zastupovala jedna jediná žena – Grażyna Staniszevska. Byl to šokující nepoměr, který se kromě hlavního kulatého stolu propisoval i do dalších jednání v následujících dnech.

V polské opozici přitom ženy rozhodně nechyběly. Připomeňme, že zapojení polské veřejnosti do opozičních aktivit v osmdesátých letech bylo ve srovnání s Československem masové. Hlavní rozdíl byl v tom, že zasahovalo všechny společenské vrstvy. Nezávislé samosprávné odborové svazy Solidarity měly v roce 1980 deset milionů členů. A v počátcích všeho, během stávky v Gdaňských loděnicích, to byla Anna Walentynowicz, od jejíhož právního propuštění všechno začalo.

Alina Pienkowska, Henryka Krzywonoš, Anna Walentynowicz a Ewa Ossowska také zabránily dělníkům včetně Lecha Wałęsy, aby přistoupili na první dohody a stávkou ukončili. Argumentovaly nutností solidární s dalšími zá-

vody pokračovat. Výsledkem byly obrovské ústupky komunistické moci a zrod Solidarity. Po jejím zákazu a vyhlášení státního práva 13. prosince 1981 spolupracovaly stovky polských disidentek necenzurované noviny, rozhlas a nelegální tiskárny, organizovaly sítě konspiračních bytů a vymýšlely strategii boje. A taky končily ve vězeních nebo zbité na demonstracích. Co si v tomto kontextu počít s fotografií jednání u kulatého stolu, na níž je mezi tmavými sáky jeden růžový bod?

Podobné to bylo v Československu. Disent tu měl trochu jinou podobu než v Polsku, spojenou často s konkrétními rodinami a skupinami přátel – komunitami v bytech, na chalupách nebo na takzvaných barácích. Právě lokalizace v soukromých prostorech umožnila ženám „být u toho“ (a zároveň i s dětmi doma). A skutečně byly – do roku 1989 se mezi mluvčími Charty 77 objevilo deset žen, některé opakovaně. Podílely se na vzniku samizdatu nebo informovaly zahraniční novináře o zatčených a vězněných. Za mřížemi také řada z nich skončila, snášely opakované výslechy. Po sametové revoluci jich ale do politiky zamířilo málo.

Proč najednou zmizely? Jednoduchá odpověď není. V různých rozhovorech samy disidentky mluví o tom, že měly pocit, že už je vybojováno, a mohou se tak vrátit ke svému původnímu profesím. Nebo nebyly přizvány a nechtěly budít zdání, že jim jde o nějaké funkce. Nebo je politika svou agresivitou odradila. Podobné názory najdeme v historické reportáži Marty Dzido *Kobiety Solidarności* (Ženy Solidarity) i ve dvou knihách rozhovorů – *Bytové revolty* Marcely Linkové a Nadi Strakové a *Ako sme žili v rokochoch normalizácie* Olgy Gyárfášové. Velmi často bývalé disidentky konstatují, že pro ně bylo přirozené nechat mužům větší prostor, vůdčí roli. Bagatelizují svou vlastní angažovanost a odvahu, zdůrazňují spíše pomocné a opatrovatelské zásluhy. Výsledkem tak je, že v historickém vyprávění chybějí.

Dobře to ilustruje situace, které jsem byla loni svědkem na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Spisovatelka a filmařka Marta Dzido mluvila o svém dokumentu a knize věnované disidentkám aktivním v Solidaritě, následně také o dalších polských „sufrážetkách“, díky nimž například Polky získaly volební právo už v roce 1918. Dříve než ženy

v Nizozemí, Francii, Švédsku nebo v Československu. V diskusi se pak studentů ptala na ženy v českých zemích, které bojovaly za právo studovat na univerzitách nebo byly v odboji. Rozhostilo se ticho. Jedna ze studentek se omezila na konstatování, že „u nás moc žen ve veřejném prostoru nikdy nebylo“.

Pokud se tedy setkáváme s názory, že otázka toho, jak byly ženy aktivní v různých historicky významných okamžicích, se už přetřásá tak často, že je to nudné a všeobecně známé téma, bohužel tomu tak není. Zmíněná beseda na Filozofické fakultě nastartovala projekt, který po roce vyvrcholí výše uvedenou výstavou připomínající roli žen v polské a československé protikomunistické opozici v sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století. Kurátorka Marta Dzido přitom nezvolila národní klíč, který by ukazoval rozdíly, ale podařilo se jí na konkrétních příbežích zachytit to, jak byly polské, české a slovenské disidentky zapojeny do opozičních aktivit na mnoha různých úrovních. Pomáhal jí v tom český (Marcela Linková, Naďa Straková) a slovenský tým (Olga Gyárfášová, Zuzana Luprichová, Soňa Gyárfášová, František Neupauer), stejně jako různé instituce, v roli organizátorů pak Polské instituty v Praze a Bratislavě.

Chybějící část příběhu

Pro české publikum může být zajímavé dozvědět se o méně známých jménech disidentek ze slovenské opozice. Například to, že se ženy mnohem více pohybovaly v šedé zóně – s možností působit například v některých kulturních institucích nebo archivech, zatímco české disidentky sehnaly přinejlepším místo uklízečky. Vznikla tak velmi různorodá poloficiální výtvarná scéna, kde se poda-

řilo i díky umělkyním, kurátorkám a kunsthistoričkám vytvořit alternativní a svobodný kulturní prostor.

Podobně jako v českém případě byla na Slovensku zejména v osmdesátých letech zásadní ekologická otázka. Kritický stav životního prostředí, na nějž upozorňovaly mimo jiné aktivistky, byl přímým obviněním režimu. Iniciativu *Bratislava/nahlas*, sborník věnovaný sociálním a ekologickým otázkám z roku 1987, poukazuje na to, že komunistický stát v těchto otázkách zklamal, mezi jehož autory byly i ženy, nazval Václav Havel „slovenskou Chartou 77“. Samostatnou kapitolou je významná role katolického disentu a samizdatu, v němž byly ženy aktivní, nebo podíl řeholních sester v podzemní církvi na opozičních aktivitách a jejich přímá zásluha na záchraně řeholních řádů včetně vzdělávání kněží a poskytování duchovního prostoru věřícím.

Neochuzujeme obraz naší nedávné historie, když na ně zapomínáme jen proto, že neměly chuť svoje zásluhy vydvihovat? Nechybí nám potom v posledním půlstoletí našich dějin důležitá část příběhu? Pohled na to, co ženy jako polovina disentu dokázaly během totality, legitimizuje nutnost přemýšlet o způsobu, jak politickou scénu kultivovat a vnést do ní jiné ženské hlasy, než je ten Kateřiny Konečné. Stejně jako se ukázalo naivní čekat na to, že ekonomické problémy vyřeší neviditelná ruka trhu, nevyplatí se nám tvrdit, že politika musí být jen boj o moc, v němž vyhrává právo silnějšího. Moderovat naši veřejnou diskusi a vytvářet v ní prostor pro dialog je něco, co se nám dlouhodobě vyplatí v boji proti dezinformacím, populistům a jiným silám, které se snaží českou (středoevropskou, evropskou) společnost rozdělit.

Lucie Zakopalová

Vlasteneckému výletu schází překvapivý úhel pohledu

Málokterý film vzbudil v poslední době takové vášně jako Velký vlastenecký výlet. Dokumentární snímek Robina Kvapila obstojně plní kina, ale snad ještě více rozvířil debaty na sociálních sítích. Jedni v něm vidí důkaz, že s lidmi ovlivněnými proruskými informačními narativy nemá smysl diskutovat. Druzí zase nástroj liberální propagandy, která dělá z každého skeptika pohůnka Putinova režimu.

Kvapilův film velmi výmluvně ukazuje realitu skutečné války, odehrávající se jen několik set kilometrů od našich hranic. Ale ještě snad výmluvněji popisuje stav na bojišti války informační a naznačuje, že barikády na obou stranách půjde jen těžko překonat.

Na začátku stál dobrý nápad za všechny peníze, který se tvůrcům podařilo produkčně velmi dobře zrealizovat. Pořád se mluví o tom, že lidé s antisystémovým smýšlením podléhají dezinformacím. Tak proč nevzít zástupce této scény a nezavést je co nejbliž k frontovým liniím, aby

si udělali o válce na Ukrajině nějaký obrázek z první ruky? Režisér vybral své protagonisty na základě castingu a měl štěstí na odlišné, dobře rozlišitelné typy. Zahrádkář Ivo je založením spíše prostáček. Sám přiznává, že si nějakými snadno doložitelnými fakty nenechává kazit svůj názor na dění kolem sebe. V jedné vyhocené scéně pak asi nikoliv z přesvědčení, ale kvůli argumentačnímu zahrnutí do kouta obhajuje znásilňování ruskými vojáky.

Farmář Nikola má svůj obdiv k Rusku vyfutrovaný ideologicky. S kontroverzními komentáři na kameru spíše šetří,

Sídlíště Saltivka na severním okraji ostřelovaného Charkova na snímku z roku 2022.
Foto: Michal Lebduška

ale několikrát se neudrží, načež vyjde najevo, že v tažení ruského diktátora Putina vidí naději na změnu nenáviděného liberálního řádu v západní Evropě.

Psychicky poněkud nestabilní Petra pochází z komunistické rodiny, má teologické vzdělání a zmatek v hlavě. Je nositelkou těch nejvíc „cringe“ hlášek ve filmu a chodícím ztělesněním projevů kognitivní disonance. V jednu chvíli se dojíká nad vyprávěním jediného přeživšího z paneláku, kam dopadla ruská raketa, jindy však zpochybňuje pravost masových hrobů v Izjumu a vyprázdněné ulice rozbombardovaného města připodobňuje k filmovým kulisám. V jeden moment dochází Petra v rozhovoru s režisérem k aha momentu a připustí, že celá ta ruská ofenziva se statisíci mrtvých nedává smysl, když jejím výsledkem je zabrání totálně mrtvého a spáleného území.

Její překvapivou reflexi by stálo za to slyšet více rozvinutou, ale toho se bohužel nedočkáme. A celý závěr snímku působí zvláště zkratkovitě a utnutě. Chybí hodnocení celé anabáze ze strany aktérů až na šokující Nikolovu závěrečnou pointu a na Petřino vyjádření ve smyslu, že jestli si tvůrci mysleli, že se ji podaří převychovat, tak se mylili. Což je vlastně docela přesné vystižení limitů celého projektu.

Na jednu stranu se opravdu zdá, že štáb nechával svým aktérům co nejvíce volnou ruku a ve výsledném střihu není známka jakékoli manipulace. Všechny reakce na kame-

ru jsou autentické, Ivo, Petra i Nikola jsou ve snímku sami za sebe a věděli, do čeho jdou. Jenže celá trojice se na Ukrajině nepohybovala ve vzduchoprázdnu. V několika scénách se dostávají do vášnivých slovních přestřelek se členy štábu a širšího doprovodu, kteří nad jejich názory neskrývají své morální rozhořčení. Těžko se pak ale dalo čekat, že ve zjitřené atmosféře dopadajících bomb a obklopení lidmi z opačného názorového spektra změní protagonisté svůj světový názor a začnou si za své přesvědčení sypat popel na hlavu.

A co si tedy lze z *Velkého vlasteneckého výletu* odnést? Pro většinu lidí může být film přímým svědectvím nejen o následcích ruské agrese vůči Ukrajině, ale taky o názorech lidí, které bychom mohli označit za pátou kolonu. Film ukazuje, že takoví jedinci žijí mezi námi, nesnášejí hodnotový systém současného Západu a shodnout se s nimi nedá prakticky na ničem. Hlubší ponor do jejich vidění světa se ovšem nekoná.

A tak je bohužel *Velký vlastenecký výlet* odsouzen k tomu, aby pomyslné zákopy digitální války spíše prohluboval, než zasypával. Kvapilův film utvrzuje jak „lepšolidi“, tak „dezoláty“ v jejich pravdě. Vystihuje skvěle Zeitgeist a za deset dvacet let bude možná skvělým dokumentem doby. K tomu, aby více rezonoval i dnes, mu chybí, aby prezentoval nějaký překvapivý úhel pohledu. Tvůrci se nevydávají za bezpečné mantinely své názorové bubliny. A to je u jinak cenného, vysoce aktuálního a v dobrém slova smyslu angažovaného snímku trochu škoda.

Jan Gregor

Vlastní skutečnost slovenského Winstona Smitha

V minulém roce slovenská Nadace Milana Šimečky vydala komiksovou biografii Súdruh disident, která představuje osud tohoto významného československého filosofa. Příběh napsali a nakreslili tři autoři, Milan Hvorecký, Matúš Vizár a Adrián Hnát. Kniha byla téměř okamžitě rozebrána a hned se dočkala dotisku. Za jejím úspěchem můžeme vidět nejen vizuálně atraktivní vyprávění o význačné osobnosti, ale snad také skutečnost, že v rozbourané politické situaci současného Slovenska si část společnosti hledá cestu k příběhům vlastních hrdinů bojujících za pravdu a zachování lidské morálky a důstojnosti.

Zápletku komiksového příběhu kromě zdánlivě rozporuplného názvu avizuje už samotná obálka knihy, profil hlavy protagonisty, do které je integrován obrázek bagristy. Tento obraz je možné číst nejen doslovně jako změnu pracovního a společenského zařazení Milana Šimečky z pozice filosofa do role závodního dělníka, ale také metaforicky. Tedy jako osud intelektuála zkoumajícího životní podmínky člověka v socialistické společnosti. Časoprostorové souvislosti na prvních stránkách vyprávění následně prozrazují motivy vozidla agenturních složek režimu evokující éru studené války či busty Vladimíra Iljiče Lenina, jež se vážou k roku 1969.

Introdukce textové části nás vtahuje přímo do krize v osudu protagonisty Šimečky stojícího před prověřkovou komisí rozhodující o jeho vyloučení ze strany kvůli údajně protirežimnímu textu s názvem *Návrat do Evropy*. Komiks se v tomto směru nesnaží být příliš zjednodušující a využívá možnosti faktického kopírování částí Šimečkova článku, což čtenáři umožňuje přímé setkání s textem disidenta. Je to jen jedna z mnoha ukázek toho, jak šikovně komiks využívá možnost kolážové integrace dokumentu do obrazové části knihy.

Navíc obsazení Milana Šimečky do role vypravěče vlastního osudu dosahuje přesvědčivého účinku biografické autenticity. K živému charakteru vyprávění přispívá rovněž to, že centrální fikční zápleтка postupné společenské degradace a persekuce filosofa je prostoupena nejen úryvky z jeho vlastních textů, ale také vzpomínkami, útržky korespondence a dobovými fotografiemi, a to i ze samotného archivu rodiny Šimečkových.

Hrozba pro režim

Osud Milana Šimečky se přitom v mnohém jeví jako dobově symptomatický. Komunistický intelektuál, který v šedesátých letech procitne a přidá se k Dubčekovu úsilí o reformní socialismus. Po okupaci vojsky Varšavské smlouvy je za své texty vyloučen ze strany a přinucen k manuální práci dělníka. Navzdory tomu však zůstává významnou hrozbou pro režim, a přestože z rodinných důvodů nepodepisuje Chartu 77, neuposlechne stranu a vládu, aby ji odsoudil.

Takový vývoj disidenta určitě v české společnosti není až tak ojedinělý, avšak právě zde hraje velkou roli slovenská stopa Šimečkova příběhu. Se svojí ženou Evou, ač oba pocházeli z Česka, totiž žili v Bratislavě, kde působili jako univerzitní učitelé, a proto později patřili k jádru slovenské části disentu. Společenský dosah Šimečkova kritického díla a zapojení do celorepublikových disidentských kruhů znamenal jasné vybočení z mezí stanovených režimem, což mělo za následek jeho následné pronásledování a věznění. A přestože osud Milana Šimečky není ani zdaleka natolik známý jako příběh Václava Havla, právě pro svůj specifický kontext vyplňuje důležité místo ve slovenských dějinách.

Ve vztahu k filosofickému odkazu komiks s použitím množství referencí a citací přehledně ukazuje témata a myšlenky, kterými se intelektuál ve svém psaní zabýval. Jednu z hlavních oblastí zájmu pro něho představoval problém utopické společnosti. Komiks s respektem k žánrovým limitům přesvědčivě zobrazuje Šimečkovo přemýšlení o socialistické společnosti. Úryvky z jeho esejí jako například *Obnovení pořádku* či *Svět s utopiemi, nebo bez nich?* doplněné příznačnými obrazy filosofa sklánějícího se nad psacím strojem tvoří reflexivní část příběhu.

Přirozeně, komiks nedovoluje, aby byly Šimečkovy myšlenky prezentovány v plném znění. Podstatnější pro dané zpracování jeho životního osudu je zobrazení společenského kontextu prostřednictvím obrázků bezútěšné situace dělníků v továrnách či scén z perzekucí jeho rodiny a přátel. V jejich rámci se setkáváme s celou řadou jmen známých disidentů, ke kterým patřili Vilém Prečan, Ján Ladislav Kalina, Jiřina Šiklová, Dominik Tatarka, Jiří Ruml a další.

Epický vrchol vyprávění přitom tvoří samotné obvinění Šimečky z rozvracení republiky. Čtenář se skrze jednotlivá obrázková pole postupně obeznamuje s tlakem vyvíjeným na celou rodinu Šimečkových. Příběh přitom velmi přehledně zprostředkovává události vedoucí k zatčení intelektuála, které jsou účinně doplněny situačními zprávami Státní bezpečnosti. Je tomu tak například v případě akce Paskvil, popisující průběh oslavy Šimečkových padesátin, nebo u samotného zatčení několika disidentů včetně Milana Šimečky během akce Delta.

V souvislosti s výstavbou sujetu komiksu je nejvýraznějším fikčním vstupem do biografie moment, kdy v části věnované výsledku oběti, je Šimečkův příběh přerýván paralelami z osudu Winstona Smitha, protagonisty románu George Orwella 1984. Tento výběr není vůbec náhodný, a to nejen pro podobnost osudů obou hrdinů, ale rovněž proto, že anglický román v tomto období přeložila do češtiny Eva Šimečková a její manžel k němu napsal obsáhlý doslov. Navíc překlad vyšel v exilu v příznačném roce 1984. Tímto však literární podobnosti nekončí a Šimečka svým pohnutým osudem rovněž odkazuje na dílo Franze Kafky.

Tygr v trávě

Z hlediska struktury vyprávění je přitom zajímavé, že přibližně stejný prostor v příběhu je věnován scénám z výsledku a úryvkům z korespondence Šimečky a jeho ženy Evy. V souvislosti s výsledkem je cenná reflexe filosofa nad prožíváním vlastní skutečnosti, kterou staví do kontrastu s percepcí skutečnosti agenta vedoucího k výsledku. Tato místa odhalují Šimečkovy neochvějně humanistické postoje a reflexivní hloubku jeho uvažování, když se dokáže na situaci podívat i s porozuměním perspektivy druhého.

Navíc při zobrazení zatčení a uvěznění filosof popisuje tuto nečekanou nástrahu v osobním životě skrze motivy tygra číhajícího na člověka v trávě. Tato symbolická představa agresivní hrozby vystupuje kontrastně s emotivně vypjatým obrazem svobody, reprodukci autentické skici okna domova načrtnuté disidentem ve vazbě. Krom zmíněných motivů se prožívání odnětí svobody propisuje i do zobrazení snového světa protagonisty. Vývoj psychického

vyrovnávání se postavy s uvězněním zrcadlí hned dvě snové scény. Zatímco ta první zobrazuje úzkost z absurdity vazby a strach o rodinu, druhá ukazuje možnost uvolnění v alternativní skutečnosti. Co se však v případě obrázků snových panelů jeví z pohledu narace jako zbytečné, je vysvětlující textové doplnění jejich významů.

Plnost vyznění komiksového zobrazení osudu Šimečky však není omezena pouze na příběh protagonisty. Centrální zápletku doplňuje vícero vedlejších pasáží. V takových epizodách se setkáváme například s osudy dalších disidentů anebo také ostatních vězňů. Tato odbočení přiměřeně dokreslují společenské poměry a praktiky moci na vrcholu normalizace. Krom toho se na aktuální prožívání hrdiny napojují také vzpomínkové trsy významově rezonující s hlavní osou vyprávění. V rámci nich je příznačné zobrazení dětství Milana Šimečky a roku 1939, tedy okupace Čech a Moravy nacistickou armádou.

Absurdní paradoxy dějin ve vzpomínkách protagonisty příznačně vykresluje kupříkladu výměna nacistické svastiky za komunistický srp a kladivo na budově ostravské radnice. Kromě toho historický vývoj vhodně doplňuje i vzpomínání na vstup do komunistické strany, na mládí a šťastné budování socialismu v poválečném období. Komiks na těchto místech sice z vlastní podstaty nevytváří hlubší textové podloží pro detailní vylíčení historických procesů, avšak obrazové využití mnoha dobových sloganů a námětů působí jako informačně dostačující.

Na závěr je snad namístě se zamyslet nad otázkou významu komiksu *Súduh disident*. Vedle přiměřeně zvolené obrazové složky příběhu je zřejmé, že specifický žánr knihy nemá za cíl nabídnout vyčerpávající vyprávění o životě a díle Milana Šimečky. Co se však komiksu určitě daří, je vhodným způsobem upozornit na význam osobnosti tohoto disidenta, na jeho dosud inspirativní dílo a nezanedbatelné místo v československých dějinách. Zároveň v kontextu současného Slovenska se tato role knihy zdá

ještě důležitější, protože tamní společnost na rozdíl od té české neustále zápasí s hledáním vlastních historických autorit. A přestože představený komiks pravděpodobně nemá potenciál výrazněji ovlivnit či zaujmout pamětníky tohoto traumatizujícího období, může přinejmenším přitáhnout ke kritické analýze dějin ty generace, které čas normalizace znají jen ze stránek učebnic dějepisu.

Matúš Guziar

Hvorecký, Michal – Vizár, Matúš – Hnat Adrián: *Súduh disident*, Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, 2024, ISBN 978-80-89008-92-6.

Spoluautorem komiksového románu *Súduh disident* je spisovatel Michal Hvorecký.

Foto: Wikimedia Commons/ Jan Zappner

Přerov: středomoravské Sudety

Přerov dostal do vínku mnohostranně výhodnou polohu. Později k ní přibyl mocný kulturní potenciál bratrské tradice spjaté s Janem Blahoslavem, Karlem starším ze Žerotína a Janem Amosem Komenským, časné napojení na železnici i bohatý rozvoj společenského života a vzdělávání v devatenáctém století. Dnes však město přešlapuje na místě, mrhá svým potenciálem, vyliďňuje se, neschopné zmátořit se z marasmu notně zjizveného socialistického průmyslového střediska.

Do Přerova vstupuji za brzkého srpnového rána od severu. Právě těmito místy vedla stará cesta od Olomouce. Prozkoumávám torzo vrchu Hradisko u Předmostí, který býval spolu se sousední Skalkou jednou z nejzásadnějších archeologických lokalit naší republiky. Nacházelo se zde sídliště a pohřebiště paleolitických lovců mamutů. Ti měli z vysokého vápencového skaliska dokonalý přehled o dění v okolním tundrou pokrytém kraji. Poloha celé vyvýšeniny byla mimořádná: Přerovsko leží na styku dvou stepních pásem – jižních panonských nížin a severních nadkarpatských rovin. Úvalem řeky Bečvy, jejíž meandr zasahoval až těsně pod skálu, tehdy táhla stáda mamutů i jiné zvěře. Natrvalo se tu tedy usadila skupina jinak spíše kočovných lovců.

Atraktivitu kopce jistě zvýšily také minerální prameny, díky nimž mokřady a tůně pod ním nezamrzaly a lákaly zvěř i v zimě. Šlo o celosvětově jedinečné naleziště, ale – jak už je v Přerově tak nějak pravidlem – mnoho z něj dodneška nezbylo. Oba kopce totiž padly za oběť těžbě vápence a sprašových hlín. Dnes sice působí strmé srázy a náletová džungle velmi pravěce, s původní konfigurací terénu však mají pramálo společného. Část naleziště i sousední kdysi malebné hanácké dědiny navíc v osmdesátých letech pohltilo sídliště. Nemilosrdně obklíčilo starý venkovský hřbitůvek i kostel s farou, jež se ocitly mezi vysokými paneláky a sportbarem paradoxně nazvaným Skalka.

Nevábnou cestou s několika podchody pod páteří železniční tratí z Olomouce a Brna do Ostravy docházím až do rozsáhlé rezervace Žebračka, která chrání největší lužní les Pobečví. Je to unikátní lokalita, kde se stýká panonská a karpatská květena, žijí zde vzácní brouci vázaní na staré stromy a neuvěřitelných 75 ptačích druhů. Prodlírám se úzkou pěšinou podél někdejšího náhonu Strhanec. Příroda si jej za ta staletí přivlastnila natolik, že vytváří scénérii asi nejdokonalejšího lužního lesa, jaký jsem u nás dosud viděl.

Co přináší řeka

Na okraji chráněného území teče Bečva, sice zregulovaná, ale s průzračnou vodou a krásně kamenitým dnem. Pro Přerov je klíčovým symbolem. V minulosti sloužila vořařům, kteří sem na pltích svázeli dříví z Valašska, poháněla několik zdejších mlýnů a stála též za rozvojem místního průmyslu i sportu. Za první republiky byla vyhledávaným

místem ke koupání i kanoistice. Za komunismu však byla její voda, hlavně vinou chemiček, pokládána za extrémně znečištěnou (připomněla nám to i otrava ryb v roce 2020) a ambivalentnost vztahu Přerovanů k jejich řece ještě podtrhla velká povodeň v červenci 1997, kdy voda zalila značnou část města a řada pamětníků si ty traumatické dny stále nese v sobě.

Idylickým parkem Michalov s takřka lázeňskou atmosférou, jenž je patrně nejhezčím místem celého Přerova, a příjemnou vilovou čtvrtí dojdou až k monumentální funkcionalistické sokolovně, kde se poprvé začnou naplno vyjevovat jizvy města. Právě zde odjakživa býval brod a posléze dřevěný most přes Bečvu. Na pravém břehu se rozkládalo předměstí Dlážka, jehož hlavní, kameny zpevněná ulice byla součástí trasy nejvýznamnějších moravských obchodních stezek vedoucích z jihu k Olomouci, ale také k Lipníku a dále do Polska. Tvořily rovněž úsek takzvané Jantarové stezky, propojující Pobaltí a jih Evropy. Hledíme-li dnes na zpusťšený megalomanský hotelový dům Strojář a přilehlé paneláky, zbývá jen lítost nad osudem této historické lokality, v níž stávaly měšťanský pivovar s vilou, secesní domy či klášter dominikánek.

Pohlédneme nyní na levý břeh, ležící za pozoruhodným Tyršovým mostem, který teprve roku 2012 nahradil provizorní dřevěnou lávku zbudovanou po zničení původního mostu ustupujícími nacisty. Vidíme přerovské centrum: travertinové návrší se zámek a Horním náměstím. Kopeček byl podobně jako Předmostí osídlen již v pravěku, významnější jsou však nálezy ze slovanské éry. Je totiž pravděpodobné, že po pádu Velké Moravy se dnešní Přerov pro svou výhodnou polohu načas stal centrem slovanského osídlení na celé Moravě. Archeologové zde odkryli v našich poměrech ojedinělé fortifikace, mající obdobu jen v Polsku. Musel tedy být střediskem i v dobách vpádu Boleslava Chrabrého na Moravu.

Ve dvanáctém století pak Přerov plnil významnou funkci kastelánie a velkofarního obvodu v rámci olomouckého úředního knížectví. Dnešní zámek býval sídlem Pernštejnů i Karla staršího ze Žerotína, za jejichž vlády město zažívalo svou zlatou éru. Návrší v té době obývali především členové Jednoty bratrské, Přerov byl sídlem bratrského biskupství a významné školy, narodil se tu Jan Blahoslav a studoval zde Jan Amos Komenský.

Od dob rekatolizace po smrti Žerotínových v roce 1636 začal Přerov ztrácet na významu. Byl sice sídlem kraje, ale příslušné úřady se nacházely v Olomouci a posléze

Někdejší Dolní náměstí, dnes T. G. Masaryka, hyzdí budova bývalého Okresního stavebního podniku, kvůli níž byla zbořena téměř celá jedna fronta domů. Foto: Martin Veselka

v Hranicích. Jistým impulsem v rozvoji byla až výstavba Severní dráhy císaře Ferdinanda. První vlak sem přijel roku 1841 a brzy začaly vznikat cukrovary, strojírenské a potravinářské závody. Koncem devatenáctého století je následovala i první továrna „na soustředěná hnojiva a lučebniny“, začátkem dvacátého století byla postavena městská elektrárna a v meziválečné éře Optikotechna.

Mohutná industrializace

Tím byla profilace Přerova coby industriálního centra fakticky završena. Pivovar Zubr, kolos bývalých strojíren PSP, Kazeto, chemička Precheza (vlastněná Andrejem Babišem, což výrazně ovlivňuje i voličský profil města) či Meopta dodnes patří k celorepublikově známým podnikům. Průmyslový rozvoj – a spolu s ním i nárůst počtu obyvatel – byl zprvu relativně plynulý, k výraznějšímu skoku došlo až v dekadách po druhé světové válce. Právě tato vlna mohutné industrializace a rozhojnění obyvatelstva

(mezi léty 1950 a 1980 přibýlo v Přerově přes 20 tisíc lidí) nenávratně poznamenaly tvářnost města.

Všimneme si toho vlastně hned. V těsném sousedství památkové zóny chránící Horní město nás zarazí panelová zástavba rozkládající se na místě historických předměstí Trávník a Šířava. Jen malou útechou je, že i tato panelová vrstva města začíná získávat svou paměť, jelikož do okolí ulice U Tenisu situoval Marek Torčík svůj sugestivní autofikční román, příznačně nazvaný *Rozložiš paměť* a oceněný i Magnesii Literou. Zůstalo-li Horní město nějakým zázrakem netknuto, někdejší Dolní město, tedy oblast kolem dnešních náměstí T. G. Masaryka a Žerotínova, rozbrázdily demolice a socialistické novostavby velmi krutě. Na obou těchto náměstích nahradily část historické zástavby ohyzdné, měřítkem zcela bezohledné stavby.

Bourací a budovatelská mánie se v Přerově ještě víc dotkla historických předměstí. Beze stopy tak zmizely kupříkladu židovský hřbitov ve Wurmově ulici, německý evangelický kostelík za nádražím, kaple s křížovou cestou a léčivou studánkou za nemocnicí, mlýn Spálenec či stará sokolna (kino Jas). Tu a tam se bohužel pokračuje i v po-revoluční době. Zbytečně zanikl například kulturní spolkový dům Komuna, ale i vícero předválečných bytových domů.

Rozsah těchto destruktivních zásahů dokonce přivádí neobeznámené návštěvníky k otázkám, zda je dnešní rozporuplná vizáž města důsledkem nějakého bombardování. To zde sice koncem války v menším rozsahu proběhlo, nicméně na rozdíl od jiných severomoravských a zejména slezských sídel bylo město ničivějších osvobozovacích bojů ušetřeno. Stalo se tak patrně i díky takzvanému Přerovskému povstání – spontánní vzpouře obyvatelstva dne 1. května 1945. To sice bylo potlačeno a dvě desítky občanů popraveny, avšak nacisté už Přerovu nedůvěřovali. Během svého ústupu se mu vyhýbali a upustili od svého původního plánu tvrdě jej bránit proti blížící se Rudé armádě. Tím vlastně eliminovali další ztráty na životech a hmotné škody.

Vytržení z kořenů

Co je ale tedy příčinou neutěšené podoby Přerova? Nepochybná byla setrvalá, masivní a urgentní potřeba nových bytů, což ostatně Přerov trápilo už od konce devatenáctého století i mezi válkami. Proč se však nestavělo na zelené louce, mimo historickou zástavbu, jako se to dalo třeba v případě asi nejzajímavějších přerovských

sídlíšť – pozdně funkcionalistického a socrealistického u Meopty?

Propojilo se tu patrně více faktorů: malé množství jednoznačných a unikátních kulturních památek (jen málokdo pokládal Přerov za cenné historické město); zároveň poměrně málo dostatečně reprezentativních a kapacitních staveb prvorepublikových. Svou roli sehrál snad i tlak na to, aby se novou výstavbou nezabírala ornice družstevníků. Rozvoj průmyslu byl přitom mohutný, navíc šlo o výrobu strategickou a zároveň náročnou na počet zaměstnanců. To generovalo dlouholetý a stabilní příliv obyvatelstva.

Snahou vedoucích činitelů bylo nabídnout těmto pracovníkům co nejatraktivnější bydlení. V případě těchto zaměstnanců šlo spíše o dělnické vrstvy původem z venkova, zpravidla méně vzdělané, což v kombinaci s jejich vykořeněností vedlo k pocitu cizosti, respektive lhostejnosti vůči městu, kde žili. Jako by to byly jakési vnitřní Sudety. Bourání se tedy realizovalo, i s ohledem na dobu,

Nejmalebnějším přerovským zákoutím je Horní náměstí s mysticky rozevlátým pomníkem Jana Blahoslava od sochaře Františka Bílka.
Foto: Martin Veselka

Pohled Kozlovskou ulicí k pozůstatkům středověkých hradeb Horního města. V okolí této ulice se odehrává děj Torčíkova celněného románu Rozložíš paměť. Foto: Martin Veselka

bez odporu a kontroverzí. Vztah k místu, k jeho kontinuitě a tvářnosti oslabil, převládly ryze praktické ohledy a technokratická řešení. Rozhodujícím kritériem byl komfort panelákových bytů oproti nízkým domkům venkovského a maloměstského typu. Zcela do pozadí byly odsunuty ohledy na estetiku, návaznost na tradici, ale i komplexnější a promyšlenější přístup k urbanismu, vinou čehož Přerov dodnes řeší neuspokojivou dopravní situaci.

Někdejší bohatý spolkový a kulturní život, rozvinuté školství, ale i třeba výstavnická tradice byly za minulého režimu utlumeny. Z Přerova se stalo město průmyslu, město dělníků, kteří se měli po práci nanejvýš pobavit. To přineslo nejen rozvoj sportu a fanouškovství (dodnes se tu hodně žije hokejem), ale vyvstaly i různé patologické jevy, s nimiž se Přerov nevypořádal do nynějška.

Dopadem této rázné demograficko-sociální proměny, vytržení z kořenů a narušení původních sousedských vazeb byl alkoholismus (zdejší koncentrace hospod prý neměla obdoby), problémy s romskou komunitou a později vznik vyloučených lokalit. Jedna z nich – původně železničářské domy v několika ulicích u nádraží – už léta deformuje obraz města u každého, kdo jen vystoupí z vlaku. V porevolučních letech se vyvojily herny, nonstopy, začaly se šířit drogy, především pervitin, a Přerov se stal městem

ubytoven. Všechny tyto fenomény přitom dobře známe ze Sudet, s nimiž jsou u nás primárně spojovány.

V devadesátých a nultých letech sice bylo v leccems dobře nakročeno, opravily se zámek a historické centrum, rozvíjelo se podnikání i kultura, vycházely skvělé publikace, leč bezútěšnost postupně převládla a nastal odliv obyvatel. Přerov jich od roku 1991 ztratil deset tisíc, přičemž odešli pochopitelně zejména ti mladší a nadanější.

Dnes tu sice vznikají nové kavárny, kulturní prostory, dokonce i galerie. Konají se zde komentované vycházky či akce zajímavější než voličsky podbízivá „vystoupení revivalových kapel pořádaná městem“, jak mi prozradil jeden místní hudebník. Nicméně i tak je to zásluhou „jen pár srdcařů, kteří know-how často přinesli odjinud, a z radnice jim ještě byla přistřižena křídélka,“ jak mi pro změnu sdělila jedna básnířka-přerovská rodačka. Navíc se neblaze začíná projevovat „závislost na průmyslovém sektoru a vzhledem k jeho klesající stabilitě stoupající nezaměstnanost“, jak zhodnotil můj kamarád lingvista, taktéž rodák. I ti, kdo jsou stále zaměstnaní, mají nezřídka práci špatně placenou a neatraktivní, jak to přílehavě líčí ve svém románu zmiňovaný Marek Torčík. Spirála frustrace se točí dál, bludný kruh trvá. A zatím se bohužel nezdá, že by Přerov věděl, jak dál.

Martin Veselka

Při psaní článku mi svými vzpomínkami, postřehy a úvahami o Přerově pomohli Martin Janečka, Jana Hradilová a Zdeněk Vymlátil Kobyłka, jimž bych tímto rád poděkoval.

PŘEDPLATNÉ ČASOPISU

A hand holds a smartphone displaying the subscription page for 'Demokratický střed'. The screen shows the title 'OBJEDNÁVKA PŘEDPLATNÉHO', a selection of subscription options with radio buttons, and payment methods. A finger is pointing at the 'Roční předplatné' option.

Demokratický střed
Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

f t r

**OBJEDNÁVKA
PŘEDPLATNÉHO**

Volba předplatného

☒ Sponzorské roční předplatné 500 Kč -
nejméně (500 Kč)

☐ Roční předplatné - 300 Kč
160 Kč časopis + 140 Kč poštovné

☐ Elektronické předplatné - 200 Kč
Časopis vám budeme posílat v PDF,
uvedenou mailovou adresu.

Způsob platby

☐ Převodem na účet

☒ Platební kartou

GoPay

**PŘEDPLATIT SI NÁS MŮŽETE PROSTŘEDNICTVÍM QR KÓDU NA OBRÁZKU
NEBO PIŠTE NA REDAKČNÍ E-MAIL REDAKCE@DEMOKRATICKYSTRED.CZ.**